

Förord

Den 19 oktober 1999 förordnade chefen för Utbildningsdepartementet, statsrådet Östros, en projektgrupp inom departementet med uppgift att fortsatt bereda frågan om eftergymnasial yrkesutbildning. Målsättningen för projektet var att presentera ett samlat förslag om hur den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall dimensioneras och organiseras fr.o.m. år 2002.

Följande tjänstemän förordnades att ingå i projektgruppen: hovrättsassessorn Charlotte Abrahamsson, kanslirådet Leif Davidsson, kanslirådet Eva Gullfeldt, departementssekreteraren Kerstin Jacobsson, departementssekreteraren Carina Lindén, kanslirådet Karin Odencrants, departementssekreteraren Johannes Sjögren, departementssekreteraren Johan Stålhammar och departementssekreteraren Ann Söderström. Kerstin Jacobsson och Johan Stålhammar utsågs till projektledare.

Under arbetets gång har sakkunnige Kenny Jonsson kommit att fungera som ersättare för Eva Gullfeldt och departementssekreteraren Carina Cronioe kommit att fungera som ersättare för Johannes Sjögren. Ann Söderström lämnade sin anställning vid Utbildningsdepartementet under april månad 2000.

Projektgruppen får härmed redovisa sitt arbete.

Stockholm i maj 2000

1 SAMMANFATTNING	6
2 PROJEKTET EFTERGYMNASIAL YRKESUTBILDNING – UPPDRAG OCH METOD.....	10
3 BAKGRUND - REFORMER, UTREDNINGAR OCH FÖRSLAG ..	14
3.1 1977 ÅRS HÖGSKOLEREFORM	14
3.2 1993 ÅRS HÖGSKOLEREFORM	16
3.3 PROPOSITIONER SOM BERÖRT FRÅGOR OM KOMPLETTERANDE SKOLOR/UTBILDNING.....	18
3.4 PROPOSITIONEN UTBILDNING OCH FORSKNING - KVALITET OCH KONKURRENSKRAFT	19
3.5 KEY-UTREDNINGEN	20
3.6 PROPOSITIONER INFÖR KY-KOMMITTÉN	22
3.7 FÖRSÖKSVERKSAMHET MED VISS KVALIFICERAD YRKESUTBILDNING ..	23
4 DEFINITIONER	26
4.1 HÖGSKOLEUTBILDNING	26
4.2 BEGREPPET EFTERGYMNASIAL.....	26
4.3 NIVÅER AVSEENDE REGLER FÖR STUDIESTÖD	27
4.4 YRKESUTBILDNINGSBEGREPPET	30
4.5 TERTIÄR UTBILDNING	30
5 BERÖRDA UTBILDNINGAR.....	32
5.1 PÅBYGGNADSUTBILDNING	32
5.2 KVALIFICERAD YRKESUTBILDNING	33
5.3 KOMPLETTERANDE UTBILDNING.....	35
5.4 FOLKBILDNING.....	36
5.5 YRKESTEKNISK HÖGSKOLA OCH VISSA ANDRA KORTARE YRKESUTBILDNINGAR INOM HÖGSKOLAN	37
5.6 ARBETSMARKNADSUTBILDNING	39
6 INDIVIDENS OCH SAMHÄLLET'S BEHOV AV EFTERGYMNASIAL YRKESUTBILDNING	40
6.1 UTBILDNINGENS BETYDELSE FÖR EKONOMISK TILLVÄXT	40
6.2 MINSKAD SYSSELSÄTTNING FÖR KORTTIDSUTBILDADE	42
6.3 HÖGRE GENOMSNITTLIG UTBILDNINGSNIVÅ	43
6.4 HÖGRE UTBILDNINGSKRAV OCH KORTARE LÄROTIDER.....	43
6.5 ARBETSLÖSHET ETT HOT I SIG	44

6.6 SOCIAL SNEDREKRYTERING.....	45
6.7 DEMOGRAFI	46
6.8 LIVSLÅNGT LÄRANDE	46
6.9 SAMARBETE MELLAN NÄRINGS- LIV OCH UTBILDNINGSNÄRINGS- ANORDNARE	48
6.10 KONSEKVENSER FÖR YRKESUTBILDNING.....	49
7 EN NY EFTERGymNASIAL YRKESUTBILDNING.....	50
7.1 INLEDNING.....	50
7.2 REGELVERK	52
7.3 MÅL	53
7.4 NIVÅ.....	54
7.5 UTBILDNINGSNÄRINGS- ANORDNARE	56
7.6 ARBETSLIVETS MEDVERKAN.....	57
7.7 BEHÖRIGHET	58
7.8 URVAL.....	59
7.9 TILLGODORÄKNANDE	60
7.10 UTBILDNINGARNAS LÄNGD OCH OMFATTNING.....	61
7.11 UTBILDNINGSNÄRINGS- ANORDNARE	62
7.12 EXAMEN	63
7.13 KVALITET OCH LIKVÄRDIGHET	64
7.14 RESURSTILLDELNING	65
7.15 FLEXIBILITET OCH VARAKTIGHET	66
7.16 DISTRIBUTION	67
7.17 STUDERANDEFRÅGOR	68
7.18 INTERNATIONELLA BERÖRINGS- PUNKTER.....	70
7.19 REGULJÄR UTBILDNING OCH ARBETSMARKNADS- UTBILDNING	72
8 MODELLER FÖR ORGANISATION	75
8.1 ORGANISATIONS- MODELLERNA I UTVECKLINGS- PLANEN	76
8.2 ANKNUTET TILL HÖGSKOLAN	78
8.2.1 Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning	80
8.2.2 Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning.....	82
8.2.3 Organisatorisk klarhet	83
8.2.4 Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande	83
8.3 UPPRÄTTANDE AV EN SÄRSKILD MYNDIGHET.....	84
8.3.1 Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning	86

8.3.2	<i>Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning.....</i>	87
8.3.3	<i>Organisatorisk klarhet</i>	88
8.3.4	<i>Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande</i>	88
8.4	REGIONALA KOMPETENSRÅD.....	89
8.4.1	<i>Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning</i>	92
8.4.2	<i>Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning.....</i>	93
8.4.3	<i>Organisatorisk klarhet</i>	93
8.4.4	<i>Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande</i>	94
9	DIMENSIONERING OCH KOSTNADER.....	95
9.1	BERÖRDA UTBILDNINGAR	96
9.2	DIMENSIONERING	97
9.3	REKRYTERINGSUNDERLAG	99
9.4	JÄMFÖRELSER MELLAN OLIKA UTBILDNINGAR	102
10	FÖRSLAG TILL ORGANISATION OCH FORTSATT GENOMFÖRANDE.....	104
10.1	EN NY YRKESUTBILDNINGSMYNDIGHET	105
10.2	UTBILDNINGSFÖRMENS NAMN	107
10.3	INORDNANDE AV BERÖRDA UTBILDNINGAR	108
	<i>Bilaga Förslag till lag om eftergymnasial yrkesutbildning.....</i>	<i>110</i>

1 Sammanfattning

Projektet *Eftergymnasial yrkesutbildning* inom Utbildningsdepartementet har behandlat frågan om ett samlat system för eftergymnasial yrkesutbildning grundat på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning (KY). I uppdraget till projektgruppen poängteras att utbildningen skall kännetecknas av tydlig arbetslivsanknytning och av flexibilitet samt väl svara mot nya behov på arbetsmarknaden. Projektgruppens redogörelser, analyser, överväganden, bedömningar och förslag lämnas i föreliggande rapport.

I rapporten analyseras olika karaktäristika och egenskaper som projektgruppen bedömer att de eftergymnasiala yrkesutbildningarna bör kännetecknas av. Det är kriterier som föreslås gälla för utbildningsformen i enlighet med de avgränsningar som görs i denna rapport. Projektgruppens överväganden och bedömningar har utmynnat i ett antal förslag om vilka kriterier som bör gälla för den eftergymnasiala yrkesutbildningen oavsett organisatorisk hemvist. Några av dessa presenteras i korthet nedan.

- Den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall vara en egen utbildningsform som regleras i särskild lag och förordning.
- Den skall bygga på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande.
- Utbildningsanordnarens rättsliga ställning skall i sig inte utgöra något hinder för att vara anordnare av en eftergymnasial yrkesutbildning.
- Företrädare för arbetslivet skall ingå i varje utbildningsledningsgrupp och där utgöra en majoritet.

- För tillträde till eftergymnasial yrkesutbildning skall gälla att sökanden uppfyller kraven för grundläggande behörighet till högskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper.
- Det skall finnas nationellt giltiga bestämmelser om hur urval av behöriga sökande skall ske.
- Det skall finnas möjligheter att tillgodoräkna eftergymnasial yrkesutbildning vid övergång till studier i högskolan och tvärtom. Tillgodoräkandet skall avgöras av mottagande institution.
- Den normala utbildningstiden skall vara två års heltidsstudier eller motsvarande.
- Utbildningsutbudet skall huvudsakligen styras utifrån bedömningar om den framtida efterfrågan i arbetslivet.
- Det skall inrättas en särskild examen för eftergymnasial yrkesutbildning och införas ett standardiserat betygssystem.
- Kvalitetskriterier skall fastställas på nationell nivå. Högskoleverket skall svara för tillsyn, kvalitetsgranskning och utvärdering.
- Resursfördelning skall ske genom eget anslag eller separata anslagsposter.
- Det skall finnas en systematik för omprövning av medgivanden om anordnande av eftergymnasial yrkesutbildning.
- Utbildningar skall kunna ges på heltid, deltid, i form av distansutbildning och inte enbart terminsbundet.
- Rättssäkerhet och inflytande för studerande i eftergymnasial yrkesutbildning skall garanteras genom bestämmelser i författningstext.
- Delar av eftergymnasial yrkesutbildning och eventuellt tillhörande fristående kurser skall på samma sätt som högskoleutbildning kunna upphandlas som arbetsmarknadsutbildning.

Projektgruppen har i enlighet med uppdraget analyserat de tre alternativa organisationsmodeller för eftergymnasial yrkesutbildning som presenterades i regeringens skrivelse Samverkan, ansvar och utveckling – Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning (skr. 1998/99:121). Dessa tre modeller är anknuten till hög-

skolan, inrättande av en särskild myndighet och operativt ansvar hos organ knutet till regionala kompetensråd.

I fråga om dimensionering gör projektgruppen en bedömning att ca 26 600 utbildningsplatser inom de utbildningar som berörs av projektuppdraget initialt kan komma att ingå i en framtida eftergymnasial yrkesutbildning.

Slutligen lämnar projektgruppen förslaget att en särskild myndighet skall inrättas för att ansvara för utbildningsformen fr.o.m. år 2002. Vidare föreslås att en organisationskommitté får uppdraget att under en övergångsperiod organisera myndigheten och successivt inordna berörda utbildningar.

2 Projektet Eftergymnasial yrkesutbildning – uppdrag och metod

Några av utgångspunkterna för projektet finns redovisade i utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121), där regeringen gör bedömningen att det på sikt behövs ett samlat system för de eftergymnasiala yrkesutbildningarna, vid sidan av högskolan, och att detta skall vara tydligt anpassat till arbetsmarknadens behov. Genom ett samlat system där staten har det övergripande ansvaret avseende dimensionering, resurstilldelning och tillsyn ges bättre möjligheter att möta efterfrågan av återkommande utbildning.

I förordnandet av projektgruppen anges att målsättningen är att lämna ett samlat förslag om den eftergymnasiala yrkesutbildningens dimensionering och organisation så att den väl svarar mot nya behov på arbetsmarknaden, grundat på den försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning (KY) som pågått sedan år 1996. Utgångspunkten bör vara att de eftergymnasiala yrkesutbildningarna skall kännetecknas av en tydlig arbetslivsanknytning och flexibilitet. Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning har i oktober 1999 lämnat sitt slutbetänkande Kvalificerad yrkesutbildning (SOU 1999:122) till regeringen. På uppdrag av Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning har dessutom en utvärdering av försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning – Utvärderingen av KY (SOU 1999:119) – utförts av en forskargrupp vid Luleå tekniska universitet. Betänkandet och utvärderingen har remitterats med sista svarsdatum den 25 februari 2000. En sammanställning av remiss-

yttrandena finns hos Utbildningsdepartementet (dnr U2000/4011/V).

Projektgruppen bör enligt förordnandet

- utifrån de förändrade kvalifikationskraven i arbetslivet bedöma individens och samhällets behov av eftergymnasiala yrkesutbildningar vid sidan av de längre högskoleutbildningarna,
- bedöma vilka utbildningar som samhället skall ta ansvar för och vilka utbildningar som bör vara fristående, eventuellt med statligt stöd och under statlig tillsyn,
- belysa gränsdragning mellan reguljär eftergymnasial yrkesutbildning och arbetsmarknadsutbildning,
- redogöra för förhållandet till högskolan och den enskilde individens möjligheter att kunna gå vidare inom utbildningssystemet,
- bedöma hur flexibelt ett utbud av eftergymnasial yrkesutbildning bör vara,
- analysera hur eftergymnasial yrkesutbildning kan inordnas i utbildningssystemet och
- bedöma och lägga förslag på dimensionering och organisation för ett eftergymnasialt yrkesutbildningssystem.

Av vikt är även att belysa frågor som rör inflytande och rättssäkerhet för de studerande.

Projektet omfattar följande typer av utbildningar.

- Påbyggnadsutbildningar (PU), inom den kommunala vuxenutbildningen (komvux) och som anordnas av Statens skolor för vuxna (SSV),
- kvalificerad yrkesutbildning (KY), som bedrivs som försöksverksamhet fram till år 2002,
- vissa utbildningar som anordnas av kompletterande skolor, som är fristående men står under statlig tillsyn,
- vissa yrkesutbildningar inom folkbildningen,

- yrkesteknisk högskola (YTH) och vissa andra kortare yrkesutbildningar inom högskolan och
- vissa arbetsmarknadsutbildningar.

I uppdraget till projektgruppen sägs att den eftergymnasiala utbildningsnivån i Sverige är uppsplittrad på många olika huvudmän, styrs av ett antal olika regelverk, uppvisar ett mycket varierat utbud och finansieras i olika omfattning av statliga medel. Vidare framhålls att anknytningen till arbetsmarknadens behov också varierar kraftigt mellan och inom de olika utbildningarna och att det i Sverige saknas en samlad och enhetlig eftergymnasial utbildningsnivå vid sidan av högskolan.

Inom ramen för projektet är det med hänsyn till uppdragets vida karaktär inte möjligt att redan i denna rapport lämna ett detaljerat förslag till organisation. Projektgruppen kan bidra med en fördjupad problematisering av viktiga frågor, visst underlag för dimensionering och en ram och struktur för det fortsatta beredningsarbetet. Syftet är att ge ett breddat och fördjupat beslutsunderlag utöver betänkandet Kvalificerad yrkesutbildning (SOU 1999:122) som Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning lämnade i oktober 1999 tillsammans med den oberoende utvärdering av försöksverksamheten (SOU 1999:119) som genomfördes av en forskargrupp vid Luleå tekniska universitet.

Enligt uppdraget fanns det ett behov av att knyta annan kompetens till projektet i form av olika referens- och expertgrupper. Detta genomfördes genom att seminarier anordnades vid Utbildningsdepartementet den 29 februari och den 1 mars 2000. Vid dessa deltog representanter från olika myndigheter, kommuner och organisationer med intressen på området. Teman som diskuterades var bl.a. individens och samhällets behov av eftergymnasial yrkesutbildning utifrån förändrade kvalifikationskrav i arbetslivet, förhållandet till högskolan och den enskildes möjligheter att kunna gå vidare i utbildningssystemet, arbetslivets medverkan, social snedrekrytering, integration och mångfald samt kvalitets- och tillsynsfrågor.

Projektgruppen har vidare besökt Finland för att besöka och få information om yrkeshögskolor. Delar av projektgruppen har besökt Tyskland, då studiebesök vid s.k. Fachhochschulen ingick.

Projektgruppen har lämnat uppdrag till Statistiska centralbyrån (SCB) att ta fram visst underlag som rör de utbildningar som berörs av uppdraget.

Arbetet har förutom faktainsamling bestått av att projektgruppen har identifierat ett antal utgångspunkter som har legat till grund för analysen och i förlängningen förslagen. Därefter har ett antal kriterier för den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen arbetats fram. Dessa kriterier bör enligt projektgruppen gälla oavsett vilken organisationsmodell som slutligen förordas. Kriterierna har sedan tjänat som ett av de analysverktyg som tillämpas på de tre organisationsmodeller som projektgruppen har att analysera.

För behovsdiskussionen har aktuella och för området relevanta rapporter, utredningar och olika skrifter använts som referenser för en samlad bedömning. Till stöd för diskussioner kring dimensionering ligger bl.a. underlag från SCB.

Slutligen lämnar projektgruppen sitt förslag om hur de berörda utbildningarna kan inordnas i utbildningssystemet och i vilken form de skall organiseras grundat på en avvägning mellan de tre alternativ som analyserats.

3 Bakgrund - reformer, utredningar och förslag

3.1 1977 års högskolereform

Den stora högskolereformen 1977 hade sin grund i en kraftig expansion av eftergymnasial utbildning, främst vid universiteten, som skedde under 1960-talet. Expansionen medförde organisatoriska och ekonomiska problem. Försök att strukturera den eftergymnasiala yrkesutbildningen för att den mera skulle anpassas efter arbetsmarknadens behov inleddes, men var otillräckliga. Det bedömdes som nödvändigt med en större reform av den samlade eftergymnasiala utbildningen. Den genomfördes den 1 juli 1977.

I propositionen om reformering av högskoleutbildningen (prop. 1975:9) föreslog regeringen bl.a. att behörigheten till högskolestudier skulle vidgas och att formerna för urval till spärrad utbildning skulle ändras samt att utbildningen skulle byggas ut på fler orter. Ett centralt syfte med reformen blev därmed att nya grupper skulle få tillgång till högskoleutbildning.

Propositionen om utbildning och forskning inom högskolan (prop. 1976/77:59) utgick sedan från riksdagens beslut 1975 om reformeringen av högskoleutbildningen och kompletterade detta i fråga om åtgärder för reformens genomförande m.m. I propositio-

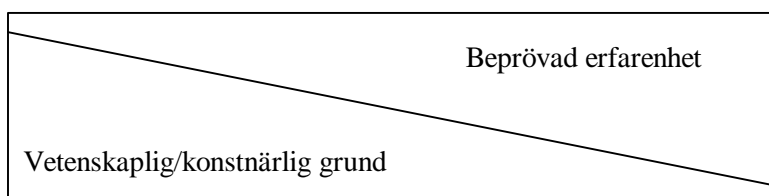
nen anfördes bl.a. följande. ”Högskolan ges en klarare avgränsning. Den skall omfatta i huvudsak all utbildning över två- och treårig gymnasieskolutbildning. En enhetlig organisation av studierna inom hela högskolan i förening med en betydande förstärkning av rätten att lokalt besluta om utbudet av utbildning och undervisningens uppläggning öppnar nya möjligheter till samverkan mellan skilda utbildningar inom högskolan. Vidare breddas genom en förändrad institutionell organisation samspelet mellan högskolan och samhälls- och arbetslivet i övrigt. Utbildningen skall utformas så att den främjar återkommande utbildning. Den skall bygga på vetenskaplig grund, utveckla förmågan till kritiskt tänkande hos de studerande och gynna deras personlighetsutveckling samt tillgodose samhällets behov av människor med högskoleutbildning.”

De viktigaste målen för reformen var att öka utbildningens tillgänglighet, bredda och differentiera utbildningsutbudet samt att anpassa dess verksamhetsformer till en mera allsidig rekrytering av studenterna. I princip gav alla linjer från gymnasiet allmän behörighet till högskolan. Högskoleområdet vidgades till att också omfatta vissa utbildningar som tidigare inte definierats som högskola, men som i praktiken förutsatt utbildning efter grundskolan för behörighet. Ett syfte med en sammanhållen utbildningsorganisation för alla eftergymnasiala utbildningar var att möjliggöra återkommande utbildning, dvs. möjlighet att bygga vidare på tidigare utbildning genom hela utbildningsväsendet och därmed förhindra ”återvändsgränder”. Högskolan skulle också erbjuda utbildningar som byggde på den kompetens som eleverna fick i gymnasiets yrkesinriktade linjer.

Ett viktigt mål för utbildningarna var att förbereda för yrkesverksamhet. Därför organiserades flera utbildningar i form av linjer med en fast struktur. Arbetsmarknadens parter fick en stark roll i styrningen av högskolan, dels genom de rådgivande planeringsorgan som inrättades för de olika utbildningssektorerna inom det centrala ämbetsverket, dels genom medverkan i planeringen inom högskolan av de olika utbildningslinjerna.

3.2 1993 års högskolereform

I propositionen om universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1) redovisade dåvarande utbildningsministern sin och regeringens syn på högskoleutbildning enligt följande. ”All högskoleutbildning – i varierande utsträckning – vilar på såväl vetenskaplig eller konstnärlig grund som på beprövad erfarenhet.” Detta förhållande illustrerades i propositionen med en schematisk figur.



Traditionella
akademiska
ämnesstudier

Praktiska
yrkesutbildningar

Vidare poängterades att inom det breda begreppet högre utbildning och forskning ryms verksamheter med mycket olika inriktning och krav. Universitetens och högskolornas roll angavs på följande sätt. ”Inom traditionella akademiska ämnen och utbildningar bör självfallet undervisningen baseras på vetenskaplig grund för att nära samband mellan utbildning och forskning skall kunna garanteras /.../. Inom många praktiska yrkesutbildningar är det samtidigt lika viktigt att undervisningen också till stor del baseras på beprövad erfarenhet. Sådana kunskaper och färdigheter har inom dessa områden ett självständigt värde /.../. Formerna och villkoren för verksamhetens bedrivande måste därför tillåtas variera inom vida ramar.”

Det fanns ända från genomförandet av 1977 års reform en viss kritik mot den starka betoningen på yrkesförberedelse och den centrala styrningen över uppläggningsen av utbildningarna. 1993 års högskolereform innebar att den centrala planeringen av utbildningsutbudet upphörde till förmån för en decentralisering av besluten till högskolorna själva. Därmed upphörde de centrala utbildningslinjerna och ersattes av en ordning som innebär att regeringen beslutar om vilka examina som får utfärdas.

Utvecklingen av högskolan efter 1993 års reform kan sammanfattas enligt följande. Genom att de centrala utbildningslinjerna upphörde och därmed också den planeringsfunktion som funnits vid den centrala myndigheten, har vissa direkta kanaler mellan högskolan och arbetsmarknaden försvunnit. Arbetsmarknadens parter ingår inte längre i högskolans styrorgan. Till en viss del har detta ersatts genom att högskolan har givits ett tydligt ansvar att samarbeta med arbetslivet genom högskolans uppgift att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet, den s.k. tredje uppgiften. Vidare har de flesta av de kortare utbildningarna successivt förlängts och det är numera ovanligt att utbildningarna är kortare än tre år. Även behörighetsreglerna har skärpts och det är svårare för ungdomar från de yrkesinriktade gymnasieprogrammen att komma in på högskolan. Kopplingen mellan dessa program och vissa yrkesinriktade utbildningar i högskolan har i vissa fall försvagats.

3.3 Propositioner som berört frågor om kompletterande skolor/utbildning

I propositionen om valfrihet i skolan (prop. 1992/93:230) angavs att de fristående och kompletterande skolorna *"omfattar utbildningar som kompletterar gymnasieskolan och är av nationellt intresse /.../. De kompletterande utbildningarna på gymnasial nivå skiljer sig från den kommunala gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen bl.a. genom att de helt saknar kärnämnen eller har sådana i mindre omfattning än som krävs i gymnasie-*

skolan. Utbildningarna ställer också i vissa fall upp förkunskapskrav, krav på viss arbetslivserfarenhet eller på en genomgången gymnasieutbildning.”

Regeringen föreslog vidare att kompletterande skolor skulle kunna få statsbidrag, ställas under statlig tillsyn och berättiga eleverna till studiestöd, om utbildningen bidrog till att öka tillgången på yrkesskicklighet inom ett bristyrke eller tillförde värdefull kompetens i annat avseende.

I propositionen om vissa skolfrågor m.m. (prop. 1998/99:110) anfördes *”att det är mycket oklara gränser mellan kompletterande skolor och utbildningsformer inom det offentliga skolväsendet och annan yrkesutbildning. Vissa utbildningar bedrivs på en mycket låg nivå eller kompletterar gymnasieskolan. Några utbildningar har genomgången gymnasieskola som lägsta antagningskrav ibland kombinerat med arbetslivserfarenhet eller yrkesutbildning /.../. Den allmänna utvecklingen, även internationellt sett, är att yrkesutbildningar tenderar att bli eftergymnasiala i den meningen att deltagarna redan har en gymnasieutbildning som bas när de påbörjar sina studier. Definitionen av kompletterande skolor behöver därför ändras från att enbart avse fristående utbildningar på gymnasial nivå till att även omfatta utbildningar som har lägst genomgången gymnasieskola som antagningskrav samt kvalificerade vidareutbildningar för redan yrkesverksamma.”*

Begreppet kompletterande skolor borde i fortsättningen enligt regeringen benämnas kompletterande utbildningar. Regeringen föreslog vidare att en kompletterande utbildning efter ansökan från skolan skulle kunna ställas under statlig tillsyn, berättiga de studerande till studiestöd och erhålla statsbidrag om den ansågs värdefull från nationell synpunkt. Vid denna prövning skall enligt propositionen ett antal kriterier uppfyllas, bl.a. att utbildningen ökar tillgången på yrkesskicklighet inom ett yrke, som det finns ett nationellt behov av men som det inte finns tillräcklig utbildning för, och att utbildningen leder till arbete, utvecklar erforderlig kompetens i befintligt arbete eller förbereder för andra studier. Speciella krav bör också ställas på huvudmannaskap, organisation, lärarkompetens,

kvalitet m.m. Gemensamt för alla utbildningar skall vara att de vilar på vetenskaplig grund eller på beprövad erfarenhet.

3.4 Propositionen Utbildning och forskning - Kvalitet och konkurrenskraft

I propositionen Utbildning och forskning – Kvalitet och konkurrenskraft (prop. 1993/94:177) föreslog regeringen att den eftergymnasiala utbildningen borde öka med minst 20 000 platser fram till sekelskiftet. Förstärkningen skulle främst inriktas mot kvalificerad yrkesutbildning. Längre högskoleutbildning skulle prioriteras i en andra etapp. Skälen för förslagen var enligt regeringen att den svenska arbetskraften hade en alltför låg utbildningsnivå. Detta ansågs i sin tur bero på att en relativt liten andel av en svensk ungdomskull genomgår eftergymnasial utbildning. Dessutom tenderar svenska studerande att påbörja utbildning vid en senare ålder än studerande i andra länder. Förslaget om utbyggnad omfattade i första hand eftergymnasiala utbildningar utanför universitet och högskolor, företrädesvis i samverkan med näringslivet. Dessutom ansåg regeringen att kvaliteten kräver en rimlig utbyggnadstakt. De ekonomiska resurser som krävdes för en utbyggnad kunde enligt propositionen tillföras genom att behovet av arbetsmarknadsinsatser beräknades minska i motsvarande mån. Regeringen gjorde vidare bedömningen att den *”kvalificerade eftergymnasiala yrkesutbildningen bör ges nya former. Teoretisk utbildning tillsammans med yrkespraktik stimuleras. En särskild statsbidragsform införs.”* Regeringen konstaterade vidare att den kvalificerade eftergymnasiala yrkesutbildningen är mera inriktad på det kvalificerade yrkeskunnandet och är inte akademisk i traditionell mening, men är mer kvalificerad än yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Regeringen drog också slutsatsen att det behövs flexibla arbetsformer med ökade möjligheter till varvad teoretisk och praktisk utbildning. I propositionen anfördes att *”den utbildning det här är frågan om före-*

kommer till en del redan i dag inom utbildningsväsendet, t.ex. som påbyggnadsutbildning inom Komvux.”

3.5 KEY-utredningen

Regeringen bemyndigade i april 1994 utbildningsministern att tillkalla en särskild utredare för att utreda frågor om kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning (dir. 1994:36). Utredningen antog benämningen Utredningen om kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning (KEY-utredningen). Utgångspunkten var att utbildningen skulle vara eftergymnasial avseende förkunskapskrav och bygga på kunskapstillämpning och därmed vara praktiskt inriktad. Många olika utbildningsanordnare skulle kunna tas i anspråk. I direktiven uteslöts inte de utbildningar med inriktning mot hantverk och konst som befinner sig på en motsvarande nivå.

Utredaren skulle bedöma avgränsningar gentemot andra utbildningar i det reguljära utbildningssystemet men även personalutbildningar och hade därutöver möjlighet att föreslå förändringar i tillhörighet för befintliga utbildningar. Utredaren skulle också pröva olika finansieringsmöjligheter och om det dåvarande systemet skulle kunna organiseras om till ett mera enhetligt överblickbart system. Med hänsyn till svårigheterna att förutse utbildningsbehov, måste enligt direktiven en struktur på området vara flexibel och anpassningsbar till mångskiftande behov såväl kortsiktigt som långsiktigt.

I mars 1995 lämnade KEY-utredningen sitt betänkande Yrkeshögskolan – Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning (SOU 1995:38). Utredaren konstaterade att högskolans akademiskt präglade studiegångar endast delvis tillgodoser behoven av kvalificerad eftergymnasial utbildning.

Den organisation som utredaren föreslog för att förverkliga detta var Yrkeshögskolan – en struktur med uppdrag att inom ramen för tilldelade resurser ansvara för kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. Detta var ingen ny fast utbildningsorganisation utan en

ram för uppdrag till utbildningsanordnare och andra intressenter som redan fanns.

Yrkeshögskolan kan enligt betänkandet definieras som en fast organisation för utveckling, planering, prioritering, kvalitetssäkring, utvärdering och finansiering av utbildning som anordnas av många olika existerande utbildningsanordnare och företag. Yrkeshögskolan föreslås vara en parallell till högskolan i följande avseenden. Den är liksom högskolan eftergymnasial, den utgör ett alternativ till högskolan för elever som avslutat ett nationellt program på gymnasieskolan eller motsvarande, den är inte ett stadium mellan gymnasiet och högskolan och slutligen skall yrkeshögskolan och högskolan vara lika värda men också på viktiga punkter väsensskilda.

Yrkeshögskolan definierades inte genom fasta, fysiskt avgränsbara enheter utan genom en pedagogisk ram, ett system för planering och resursfördelning och en ordning för examination och kvalitetssäkring. Utredaren föreslog en modell med en mångfald av utbildningsanordnare som skulle ges tidsbegränsade uppdrag. Utredaren föreslog att yrkeshögskolan skulle införas den 1 juli 1996. Uppbyggnaden skulle ske successivt och särskilda åtgärder skulle vidtas för utbildning som förs in i yrkeshögskolan från bl.a. gymnasieskolan och komvux.

I direktiven angavs att utredaren skulle göra en bedömning av vilka avgränsningar mot andra utbildningar som kunde vara ändamålsenliga och att utredaren skulle ha möjlighet att föreslå förändringar i tillhörigheten för befintliga utbildningar. Utredaren tolkade sitt uppdrag så att tyngdpunkten låg på att skapa förutsättningar för att ny utbildningskapacitet på eftergymnasial nivå skulle utvecklas. Slutsatsen blev därför att det inte tillför någon ny kapacitet att endast i syfte att renodla en systematik flytta fungerande utbildningar från en sektor till en annan. Utredaren ansåg det inte ens vara realistiskt att utgå från att en renodlad systematik skulle kunna skapas. Utredningens handlingslinje blev därför att existerande utbildningar skulle flyttas in i den nya strukturen endast i de fall den dåvarande ordningen medförde problem eller brister, som skulle avhjälpas genom en ändring.

3.6 Propositioner inför KY-kommittén

KEY-utredningens betänkande kom efter remissbehandling att ligga till grund för propositionen Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (prop. 1995/96:145). I denna proposition lämnade regeringen förslag om utformningen av en försöksverksamhet i syfte att öka utbudet av utbildning som är yrkesinriktad, som bygger på de kunskaper som gymnasieskolan ger och som vänder sig till både redan yrkesverksamma och elever, vilka kommer direkt från gymnasiet.

I propositionen angavs utgångspunkten för de förslag som lämnades enligt följande. *”Regeringens förslag är att en ny kvalificerad yrkesutbildning på eftergymnasial nivå skall utvecklas. Den skall bidra till att tillgodose arbetslivets behov av kompetens för en modernt organiserad produktion av varor och tjänster. Utbildningen skall förena en praktisk inriktning med fördjupade teoretiska kunskaper. Den skall därför ges formen av lärande i arbete på en arbetsplats under cirka en tredjedel av arbetstiden.”*

I propositionen pekade regeringen på att många remissinstanser ansåg *”att utredningens förslag om en fristående yrkeshögskola skulle innebära en återgång till ett parallellskolesystem med påtagliga risker för en utveckling av B-högskolor”*. Regeringen uttryckte i propositionen samma uppfattning och ansåg att en sådan lösning var utesluten. Genom att inrätta en försöksverksamhet kunde man få underlag för senare ställningstagande om hur denna typ av utbildning bäst kan inordnas i det befintliga utbildningssystemet.

Utgångspunkten var att försöksverksamheten skulle omfatta intagning av elever under åren 1996, 1997 och 1998. Den skulle vara organisatoriskt fri från andra befintliga system för att ge möjlighet att skapa en flexibel utbildningsorganisation. Enligt regeringen skulle olika utbildningsanordnare kunna anordna utbildning inom försöksverksamheten och samarbete mellan olika anordnare eftersträvas. Den föreslagna försöksverksamheten krävde vissa bestäm-

melser i lag, varför ett sådant förslag också lämnades i propositionen.

Regeringen bedömde att försöksverksamheten borde ledas av en kommitté och att utbildningen borde anordnas efter beslut av kommittén av den anordnare eller kombination av anordnare som är mest lämpad i varje enskilt fall. Vidare gjordes bedömningen att utbildningens omfattning borde beskrivas med ett veckopoängssystem av det slag som tillämpas i högskolan. Den borde få avslutas med kvalificerad yrkesutbildningsexamen. Deltagarna skulle ges rätt till studiemedel under utbildningstiden. Regeringen konstaterade också att inte all eftergymnasial utbildning är högskoleutbildning. Eftergymnasial utbildning anordnas också inom den kommunala vuxenutbildningen i form av påbyggnadsutbildningar, inom folkhögskolan och vid de s.k. kompletterande skolorna.

3.7 Försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning

Regeringen fattade den 14 mars 1996 beslut om direktiv till en organisationskommitté med uppgift att påbörja en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning (dir. 1996:26). Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning startade den 1 juli 1996. Ett syfte är enligt direktiven att vinna erfarenheter när det gäller att pröva nya utbildningar, nya pedagogiska former och nya anordnare. Försöket skall vidare belysa arbetslivets och de studerandes intresse. Slutligen syftar försöket till att finna former för hur utbildning av detta slag kan inordnas i utbildningssystemet. I direktiven angavs att organisationskommittén med förbehåll för riksdagens beslut skulle fatta preliminära beslut om statsbidrag under budgetåret 1995/96. I tilläggsdirektiv till Organisationskommittén för kvalificerad yrkesutbildning (dir. 1996:41) angavs att de före utgången av år 1999 skulle lämna underlag för ställningstaganden till hur utbildningen kan inordnas i utbildningssystemet. Försöksverksamheten är förlängd t.o.m. år 2001 och regeringens utgångs-

punkt är att den kvalificerade yrkesutbildningen därefter skall övergå i reguljär verksamhet.

En grundsten i försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning är att utbildningarna utformas i nära samverkan med arbetslivet, innefattar arbetsplatsförlagd utbildning samt att arbetslivet finansierar denna del. Genom denna direkta kontakt med arbetslivet anpassas utbildningen till vad som efterfrågas från arbetslivet och som kvalitetsmässigt svarar mot arbetsmarknadens krav.

Kortfattat kan särarterna hos den kvalificerade yrkesutbildningen beskrivas enligt följande.

- Lärande i arbete (en tredjedel av utbildningen sker på en arbetsplats),
- arbetslivet finansierar den arbetsplatsförlagda delen och deltar aktivt i utformning och genomförande av utbildning,
- flexibilitet i organisation avseende utbud, innehåll, omfattning och tidsåtgång för att uppnå smidig anpassning till arbetsmarknadens efterfrågan,
- olika utbildningsanordnare används beroende på utbildningens behov och anordnarnas olika kompetenser (högskola, kommun, landsting samt företag och andra privata utbildningsanordnare) och
- formellt inflytande från arbetslivet genom ledamöter i utbildningarnas ledningsgrupper.

4 Definitioner

4.1 Högskoleutbildning

Högskoleutbildning definieras i denna rapport som utbildning som bedrivs inom högskolan och omfattas av högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100). Dessutom finns enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina möjlighet för enskild fysisk eller juridisk person som anordnar utbildning (enskild utbildningsanordnare) att efter tillstånd få utfärda sådana examina som finns upptagna i högskoleförordningens bilaga 2. I bilagan till förordningen (1993:956) om tillstånd att utfärda vissa examina anges de enskilda utbildningsanordnare som har sådant tillstånd och de utbildningar som tillståndet gäller. De utbildningar som anordnas med stöd av denna lag och förordning är således att betrakta som högskoleutbildningar.

4.2 Begreppet eftergymnasial

Eftergymnasial utbildning definieras i denna rapport som en utbildning där kunskapsinnehållet bygger på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande. För tillträde gäller att sökanden uppfyller kraven för grundlägg-

gande behörighet till högskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper.

I mera vardagligt tal, utan att ha formellt stöd i någon författning, används termen eftergymnasial om utbildningar som uppfattas som ”efter gymnasiet”. I första hand avses då att den studerande skall ha genomgått gymnasieutbildning före den aktuella utbildningen. Främst tas hänsyn till den avlämnande nivån, dvs. den studerandes utbildningsbakgrund och inte själva nivån på den utbildning som benämns som eftergymnasial.

Som angivits ovan finns det en avgränsning av vad som är högskoleutbildning. I förhållande till begreppet eftergymnasial innebär detta att all högskoleutbildning är eftergymnasial men inte att all eftergymnasial utbildning är högskoleutbildning.

I formell mening är det i dag endast högskolans utbildningar och försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning som kan benämnas som eftergymnasial utbildning.

Eftergymnasial yrkesutbildning definieras i denna rapport i enlighet med de förslag som projektgruppen för fram i kapitel 7. I rapporten berör begreppet eftergymnasial yrkesutbildning inte högskolans yrkesutbildningar, med undantag för YTH.

4.3 Nivåer avseende regler för studiestöd

Utöver den bestämning av nivå som görs i de regelverk som styr de olika berörda utbildningarna bedöms också utbildningarnas nivå i studiestödshänseende. Om en utbildning bedöms som eftergymnasial i detta hänseende, innebär det att studiestöd utgår för en sådan utbildning enligt samma bestämmelser som gäller för studier inom högskolan. Detta påverkar i första hand den totala tid som studiemedel kan uppbäras för en viss nivå i studiestödshänseende och vid vilken ålder den studerande tidigast kan uppbära studiemedel för en viss utbildning. Bedömningen av utbildningens nivå i studiestödshänseende har inte effekter på eller formell betydelse i något annat avseende.

Till studerande vid de av projektet berörda utbildningarna utgår studiestöd i olika former beroende på vad det är för utbildning. Enligt studiestödsförordningen (1973:418) lämnas studiestöd till studerande vid de läroanstalter och utbildningar som bestäms av regeringen. I en bilaga till studiestödsförordningen finns en förteckning över de läroanstalter och utbildningar som berättigar till studiestöd. De studiestödsformer som i dag kan komma i fråga är studiehjälp, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd (svux) eller särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (svuxa). I bilagan upptas endast läroanstalter och utbildningar som är statliga, statsunderstödda, ställda under statlig tillsyn eller har fått regeringens tillstånd att utfärda viss examen eller i övrigt av regeringen erkänts som högskolemässiga.

Bilagan består av två delar. Mycket förenklat kan man säga att avdelning A upptar utbildningar på gymnasienivå med studiehjälp som huvudsakligt stöd. Möjlighet till studiemedel, svux och svuxa finns. Avdelning B upptar utbildningar på eftergymnasial nivå med studiemedel som huvudsakligt stöd. Av uppdelningen följer rätt till studiestöd, antalet terminer med studiestöd, avskrivning av lån för gymnasiestudier m.m. De utbildningar som omfattas av de regelverk som styr de inom projektet berörda utbildningarna finns upptagna i såväl avdelning A som B.

Folkhögskolor är placerade i avdelning A med undantag av tvåårig fritidsledarutbildning som är placerad i avdelning B.

De flesta kompletterande utbildningar är placerade i avdelning A. Ett fåtal har i studiestödshänseende bedömts vara eftergymnasiala och finns upptagna i avdelning B. Studiestöden kan därmed variera för de studerande vid olika kompletterande utbildningar.

Enligt 20 § förordningen (1996:372) om försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning kan den som genomgår sådan utbildning få studiemedel. Utbildningen upptas därför inte i studiestödsförordningen. De studerande vid kvalificerade yrkesutbildningar får studiemedel enligt gällande bestämmelser i studiestödsförfattningarna.

För YTH gäller en särskild ordning avseende studiestödet. Normalt lämnas svux endast för studier på grundskole- eller gymnasienivå. Enligt 7 kap. 2 a § studiestödsförordningen (1973:418) läm-

nas på högskolenivå svux för studier om högst 60 poäng på utbildningsprogram som leder fram till en yrkesteknisk examen avseende byggnadsteknik, industriell teknik, handel, kontor eller storhushåll och restaurang. Svux kan endast lämnas om utbildningen anordnades redan under år 1994. Svux beviljas till alla formellt behöriga sökande.

Arbetsmarknadsutbildning omfattas inte av det reguljära studiestödet. Enligt förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd kan studerande i arbetsmarknadsutbildning och vissa andra utbildningar få utbildningsbidrag. Stödet motsvarar ersättningen i arbetslöshetsförsäkringen och är i sin helhet ett bidrag.

Riksdagens beslut (bet. 1999/2000:UbU7, rskr. 1999/2000:96) med anledning av studiestödspropositionen (1999/2000:10) innebär att ett nytt studiestödssystem tas i bruk den 1 juli 2001. Studiestödet skall som hittills kunna lämnas till studerande vid de läroanstalter och utbildningar som anges i bilaga till studiestödsförordningen. Förutom när det gäller kompletterande utbildningar bör det även i fortsättningen ankomma på regeringen att besluta om vilka utbildningar som skall ge rätt till studiestöd. Regeringen har i 2000 års ekonomiska vårproposition (prop. 1999/2000:100) gjort en bedömning att man avser att delegera till Statens skolverk att på ett kostnadsneutralt sätt besluta om rätt till studiestöd för kompletterande utbildningar på dels gymnasial, och dels eftergymnasial nivå vilka står under statlig tillsyn som utövas av verket.

Studiestödsreformen innebär i korthet att de nuvarande studiestöden studiemedel, svux och svuxa förs samman till ett system. Bidragen stärks för att minska skuldsättningen. Låne- och återbetalningsvillkoren skärps. Stödets totala nivå blir lika för alla. Terminsreglerna skärps i viss utsträckning. Avgränsningen mellan studiehjälpen och det nya studiestödet ändras så att studerande vid vissa utbildningar skall kunna få studiemedel trots att de inte är 20 år. Bidragsdelen i studiemedlen skall vara obeskattade och bli pensionsgrundande.

För de berörda utbildningarna innebär studiestödsreformen att studerande på studiestödsberättigande eftergymnasiala yrkesutbildningar i allmänhet kommer att få studiemedel med det generella bi-

draget. Studiemedel med det högre bidraget är avsett främst för studerande på grundskole- och gymnasieskolenivå. Sannolikt kan inte de här aktuella studerandegrupperna komma i fråga för det högre studiebidraget. Ett undantag utgör YTH som anses vara en utbildning som riktar sig till grupper som är i särskilt behov av kompetensförstärkning och som det är angeläget att rekrytera till utbildning. Det får övervägas, i avvaktan på ställningstagande och i anslutning till utformningen av organisationen för de eftergymnasiala yrkesutbildningarna, om studerande vid YTH även i fortsättningen skall vara berättigade till ett mer förmånligt studiestöd.

4.4 Yrkesutbildningsbegreppet

Yrkesutbildning som begrepp har varit föremål för många definitionsformuleringar med större eller mindre framgång. Projektgruppen gör bedömningen att det är viktigt att definiera yrkesutbildning så att den blir allmängiltig och ger stöd till gruppens analys och bedömningar. Att ge en väl avgränsad definition av begreppet yrkesutbildning är inte meningsfullt då själva ordet yrke är så mångtydigt. Yrken och vad som omger begreppet yrke förändras snabbt i takt med övrig samhällsutveckling. Det är därför angeläget med en vid definition som kan vara hållbar under lång tid. Med yrkesutbildning avses i denna rapport därför sådan utbildning som ger förutsättningar för deltagande i arbetslivet och som inte primärt är forskningsinriktad.

4.5 Tertiär utbildning

I OECD-sammanhang (OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development) används begreppet tertiär utbildning (tertiary education). Med tertiär utbildning avses många olika typer av institutioner och utbildningsprogram som placerar sig ovanför gymnasienivån. Detta beskrivs i OECD:s rapport Redefining tertiary education från 1998. Denna placering är inte enbart definierad i

akademiska termer, eftersom erfarenhet och mognad också kan tillmätas värde vid behörighetsprövning och urval. En stor del av utvecklingen inom utbildningsväsendet när det gäller yrkesutbildning tar i dag plats utanför det traditionella universitetsväsendet.

För OECD-länderna finns behov av att definiera den tertiära utbildningsnivån för främst statistiska sammanhang. Medlemsländerna har emellertid mycket olika utbildningssystem. Vissa medlemsländer gör tidigt en uppdelning på yrkesutbildningar och mer teoretiska, akademiska utbildningar. Andra länder, däribland Sverige gör inte denna uppdelning utan har samlat nästan all eftergymnasial utbildning inom en samlad organisation, högskolan. Begreppet eftergymnasial för den tertiära nivån är inte relevant för länder som inte har ett samlat gymnasiebegrepp som i Sverige. Därför är tertiär nivå ett begrepp som blir mer begripligt länderna emellan.

Inom tertiär utbildning är den del av utbildningsprogrammen som inte är universitets- och högskoleutbildning ofta kortare och närmare knutna till arbetsmarknaden. Begreppet har kommit att omfatta ett bredare spektrum av studerande, aktörer och ämnesområden, än vad som traditionellt återfinns inom universitetssektorn.

Tertiär utbildning medger såväl heltids- som deltidstudier, studerande i alla åldrar och täcker ett brett utbud för olika intressen och fallenheter. Det kan inbegripa olika tolkningar av vad man i skilda länder menar med ”*de första åren*”. Begreppet *de första åren* används inom OECD och avser den första utbildningsperiod efter gymnasienivån eller motsvarande utbildningsform som leder till någon form av examen för yrkesarbete eller till fortsatta studier.

Tertiär utbildning medger även ett brett utbud av olika anordningar, från universitet till tvååriga yrkeshögskolor och en stor mängd erkännanden och examina på olika nivåer. Ett ökat deltagande i tertiär utbildning avspeglar samtida livsstilar och ambitioner hos unga, ett ökat intresse hos vuxna för lärande på en kvalificerad nivå och framväxten av kunskapssamhället där en längre utbildningsbakgrund blir en social norm.

Begreppet tertiär utbildning har ingen rättslig innebörd. Vid internationella jämförelser krävs därför särskild omsorg för att precisera sammanhang, strukturer och processer.

5 Berörda utbildningar

5.1 Påbyggnadsutbildning

Påbyggnadsutbildning inom kommunal vuxenutbildning (komvux) syftar till att ge vuxna en sådan utbildning som leder till en ny nivå inom deras yrke eller till ett nytt yrke. Verksamheten regleras av skollagen (1985:1100) och förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning samt läroplanen för det frivilliga skolväsendet.

Påbyggnadsutbildning finns dels som riksrekryterande utbildningar med rätt till interkommunal ersättning, dels som utbildningar med lokal anknytning. Bland de riksrekryterande utbildningarna finns även utbildningar med nationellt fastställda kursplaner inom områdena elinstallation, ambulanssjukvård, persontransporter med buss, teknikerutbildning och trafiklärare.

Kursplanen för påbyggnadsutbildning (SKOLFS 1995:31) är en ramkursplan. Detta innebär att lokala kursplaner kan utvecklas inom de ramar som kursplanen ger. Timplanen ger möjlighet till utbildningar vars längd kan variera mellan 400 och 1 200 timmar, dvs. 1 – 3 terminer.

Som grund för fördelningen av de riksrekryterande platserna som kan ge rätt till interkommunal ersättning skall särskilt beaktas om utbildningen har betydelse i ett nationellt eller regionalt perspektiv, främst i fråga om arbetsmarknaden och dess behov, om arbetslivet medverkar i utbildningen, om utbildningen har förutsätt-

ning att ge fördjupad kunskap och kompetens inom ett visst yrkesområde samt om utbildningen främjar kvinnors och mäns otraditionella yrkesval.

Varje kommuninvånare är enligt skollagen (1985:1100) behörig att delta i påbyggnadsutbildning, om han eller hon är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor, från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år, eller när han eller hon slutfört utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning i gymnasieskolan. I förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning finns det ytterligare föreskrifter om behörighet. Vidare får Statens skolverk meddela föreskrifter om särskilda förkunskapskrav till kurser inom gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Styrelsen för utbildningen får meddela föreskrifter om särskilda förkunskapskrav till lokala kurser. Som förkunskapskrav för utbildningen skall gälla fullföljd gymnasieutbildning, på nationellt eller specialutformat program eller motsvarande kunskaper.

Hos Statens skolverk fanns 518 registrerade påbyggnadsutbildningar i oktober 1999. Till dessa har totalt 8 156 platser tilldelats. Antalet studerande har minskat från 11 974 verksamhetsåret 1996/97 till 8 381 verksamhetsåret 1997/98 samtidigt som antalet kursplaner ökat något. Största antalet deltagare återfinns inom utbildningsområdena datakunskap (datorkunskap) och företagsekonomi samt hotell, turism och reseservice.

5.2 Kvalificerad yrkesutbildning

Den kvalificerade yrkesutbildningen regleras genom lagen (1996:339) och förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Det övergripande målet för utbildningen är att den skall ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster.

Utbildningarna är mellan ett och tre år långa. Under en tredjedel av utbildningstiden genomförs utbildningen i form av lärande i arbete på en arbetsplats.

Utbildningen anordnas med statsbidrag som fördelas av Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning efter ansökan av ansvarig utbildningsanordnare. Utbildningen kan anordnas av statliga universitet och högskolor, kommuner, landsting och enskilda utbildningsanordnare. Enligt förordningen om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall kommittén vid beviljande av statsbidrag särskilt beakta om en utbildning efterfrågas av arbetslivet och bedöms ha goda förutsättningar att genomföras med hög kvalitet och om den bidrar till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

Fördelningen mellan olika kategorier av ansvariga utbildningsanordnare har i försöksverksamheten varit följande. Kommuner har i 59 procent av fallen varit huvudman för utbildningar. Dessa utbildningar återfinns inom de flesta branscher. I 19 procent av fallen har privata anordnare varit huvudansvariga för en utbildning. Bland dessa s.k. enskilda utbildningsanordnare finns privata och kommunala företag, stiftelser, ideella föreningar och bildningsförbund. Det rör sig framför allt om utbildningar inom IT och ekonomi. De utbildningar som har högskolan som huvudman utgör 15 procent och omfattar främst branscherna bygg, ekonomi, transport och vård. Landstingen har stått för omkring 3 procent och Lernia AB (fd. AMUGruppen) för 4 procent av utbildningarna. Kategoriseringen utgår från de ansvariga utbildningsanordnarna. Bakom detta döljer sig utbildningar som anordnas av flera men där en har huvudansvaret.

För tillträde till en utbildning krävs att sökanden har fullföljt ett nationellt program i gymnasieskolan eller har motsvarande svensk eller utländsk utbildning eller genom annan verksamhet har förvärvat motsvarande kunskaper. För tillträde till en utbildning får ställas upp krav på särskilda förkunskaper. Sådana krav skall vara relevanta för den aktuella utbildningen.

Vid urvalet bland behöriga sökande får en eller flera av följande urvalsgrunder användas: betyg, särskilt prov, tidigare utbildning och yrkeserfarenhet.

Försöksverksamheten omfattar 12 000 årsstudieplatser budgetåret 2000.

5.3 Kompletterande utbildning

Rätten att starta och driva en fristående skola över grundskolenivå är en del av den allmänna näringsfriheten i Sverige. Det nuvarande statliga stödet till kompletterande skolor regleras genom förordningen (1996:1206) om fristående skolor. Med fristående skolor avses skolor som anordnas av enskilda fysiska eller juridiska personer. Den nuvarande lagstiftningen talar om kompletterande skolor medan utvecklingen har varit sådan att det numera är olika utbildningar vid de kompletterande skolorna som får statligt stöd i någon form. Skolan får i dag ansöka om statligt stöd för varje utbildning som anordnas. Det statliga stödet till kompletterande utbildning kan vara i form av:

- enbart statlig tillsyn,
- statlig tillsyn med rätt till studiestöd för de studerande och
- statlig tillsyn med rätt till studiestöd för de studerande och statsbidrag.

I dag ansöker skolorna hos Statens skolverk om att bli ställda under statlig tillsyn, statlig tillsyn med studiestöd eller statlig tillsyn med både studiestöd och statsbidrag. Statens skolverk granskar och överlämnar ansökan med ett eget yttrande till regeringen. Regeringen fattar sedan beslut i ärendet.

Riksdagen har beslutat (bet. 1999/2000:UbU5, rskr.1999/2000:15) att Statens skolverk fr.o.m. den 1 juli år 2000 beslutar om tillsyn och statsbidrag för kompletterande utbildning i enlighet med regeringens förslag i propositionen om vissa skolfrågor m.m. (prop. 1998/99:110).

Statens skolverk är den myndighet som utövar den statliga tillsynen. För de utbildningar som bedömts höra till högskolans område skall tillsyn utövas av Högskoleverket. De flygutbildningar som är kompletterande skolor står under statlig tillsyn under Statens skolverk i samråd med Luftfartsverket.

Antagningskraven varierar från att den sökande skall ha en minimiålder av 15 år och avslutad grundskola till att den sökande skall ha minst treårig gymnasieutbildning med tre till fem års yrkeserfarenhet.

Totalt finns det 152 skolor som bedriver 289 olika kompletterande utbildningar. En uppskattning av antalet studerande beräknas till ca 10 000. Någon skyldighet att rapportera antalet studerande vid skolor som enbart står under statlig tillsyn föreligger inte. 2 059 platser står under statlig tillsyn och berättigar de studerande till studiestöd och 79 utbildningar om 2 121 platser står under statlig tillsyn, berättigar de studerande till studiestöd och erhåller dessutom statsbidrag.

5.4 Folkbildning

Folkbildningen har en lång tradition i svenskt utbildningsväsende. Den innefattar studieförbunden och folkhögskolor. Den har genom ett fritt och frivilligt arbete öppnat möjligheter till kunskapssökande för mängder av människor utifrån deras egna erfarenheter, utan att begränsas av krav på resultat och utan uteslutningsmekanismer.

Förutsättningen för att folkbildningen skall kunna vara fri och frivillig och fylla de funktioner som följer av detta, är att den kan styras av sin egen idé, sätta sina egna mål, vara oberoende av politiska och ekonomiska maktgrupper och inte tvingas till kommersialisering eller anpassning till specifika samhälleliga krav för att hävda sin verksamhet.

Riksdag och regering anger endast syftet med statens bidragsgivning. Syftena med statsbidraget lades fast i samband med riksdagens behandling av folkbildningspropositionen år 1991 (prop. 1990/91:82, bet. 1990/91:UbU18, rskr. 1990/91:358) och år 1998

(prop. 1997/98:115, bet. 1997/98:KrU17, rskr. 1997/98:258). Syftena, som anges i förordningen (1999:977) om statsbidrag till folkbildningen är att folkbildningen skall främja en verksamhet som gör det möjligt för kvinnor och män att påverka sin livssituation och som skapar engagemang för att delta i samhällsutvecklingen samt stärka och utveckla demokratin. Vidare skall verksamhet som syftar till att utjämna utbildningsklyftor och höja utbildningsnivån i samhället prioriteras liksom verksamhet som riktar sig till utbildningsmässigt, socialt och kulturellt missgynnade personer. Målen med utbildningen fastställs av respektive folkhögskola.

Staten utövar ingen tillsyn över folkhögskolorna utan har överlåtit tillsynsansvaret på folkbildningens egna organisationer. Staten har emellertid åtagit sig att med jämna mellanrum genomföra en utvärdering av hur folkbildningen uppfyller statens syften med statsbidrag till folkbildningen.

Till en allmän kurs som ger en behörighet motsvarande den som kan fås genom det offentliga skolväsendet får i princip endast antas den som fyller 18 år, senast under det kalenderår som kursen börjar, eller är äldre. För de särskilda kurserna, som är aktuella i detta sammanhang, ställs särskilda antagningsvillkor. Ett flertal skolor kallar till intervju och en del har inträdesprov.

Antalet deltagare på de yrkesinriktade kurserna inom folkhögskolan uppgår till ca 2 700. Enligt Folkbildningsrådets definition av yrkeskurser innefattas kurser på eftergymnasial/ högskolenivå. Till dessa räknas bl.a. fritidsledar-, informations-, data- och ekonomiutbildningar.

5.5 Yrkesteknisk högskola och vissa andra kortare yrkesutbildningar inom högskolan

Den yrkestekniska högskoleutbildningen (YTH) startade som försöksverksamhet år 1975 och permanentades i och med högskolereformen år 1977. Utbildningen tillkom för att tillgodose behoven av

kvalificerad yrkeskompetens i företagen och bland yrkesverksamma i de olika branscherna.

Målen för YTH-utbildningen formulerades i betänkandet Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning (SOU 1973:12). Dessa är att möta efterfrågan på högre utbildning från en grupp som hittills har haft små möjligheter att söka sig till högskoleutbildning, att tillgodose industrins behov av arbetskraft för vissa kvalificerade funktioner och att ge ämnesutbildning för blivande lärare i yrkesteknik i gymnasieskolan.

Regeringen har beslutat att det i högskoleförordningen (1993:100) skall finnas en examen benämnd Yrkesteknisk examen som omfattar minst 60 poäng. För närvarande bestämmer Högskoleverket vilka högskolor som har rätt att utfärda denna examen. Efter 1993 års högskolereform beslutar högskolorna lokalt om antalet platser och inriktning för YTH. Ansvaret för tillsynen över utbildningen har Högskoleverket.

Standardbehörigheten för YTH-utbildningen är två års yrkesutbildning och fyra års yrkesverksamhet inom det aktuella området eller sex års yrkesverksamhet inom det aktuella området. Antagning och urval sker genom respektive högskolas försorg.

Utbildningen ges för närvarande på 18 olika orter, ofta utlokaliserade till andra orter än den där den ansvariga högskolan ligger. Det finns ca 23 olika inriktningar. Totalt planerar högskolorna att fördela ca 1 000 platser från våren 1999 till och med våren 2000. Utbildningens längd är 60 poäng men det finns exempel på att man på vissa orter har förlängt den till 80 poäng.

I övrigt finns det inom högskolan några få yrkesexamina, vilka inte är fortbildning eller vidareutbildning, som kräver uppnådda kursfordringar om sammanlagt 80 poäng. Det är bl.a. receptarieexamen och tandhygienistexamen. Det finns även möjligheter att ta en generell högskoleexamen efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 80 poäng med viss inriktning enligt varje högskolas närmare bestämmande.

Projektgruppen gör bedömningen att dessa utbildningar inte bör ingå i gruppens analys av eftergymnasial yrkesutbildning med hänsyn till deras nuvarande plats i högskolan.

5.6 Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är utbildning som bedrivs av arbetsmarknadspolitiska skäl och syftar till att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt.

Arbetsmarknadsutbildning skall i första hand vara yrkesinriktad och ge tillräcklig kompetens för att individen skall kunna anställas. Den skall anpassas efter tydliga behov på arbetsmarknaden och kunna utnyttjas på ett flexibelt sätt beroende på konjunkturläge. Arbetsmarknadsutbildning fyller olika funktioner för olika individer. Somliga individer deltar för att förstärka sin yrkeskompetens, medan andra deltar för att efter en omställning på arbetsmarknaden bygga upp en ny yrkeskompetens.

Förordningen (1998:1784) om arbetsmarknadspolitiska aktiviteter styr arbetsmarknadsutbildningen. Utbildningen upphandlas av länsarbetsnämnden/arbetsförmedlingen eller utnyttjas av LAN/AF i det reguljära utbildningsväsendet. Därutöver finns det också orienterande utbildning som kan vara nödvändig för att kvalificera sig till en yrkesinriktad utbildning och utbildning i svenska språket för invandrare som har till syfte att förbereda invandraren för arbete eller för en arbetsmarknadsutbildning.

Arbetsmarknadsutbildningen är inte tidsbegränsad med undantag av högskoleutbildning inom det reguljära utbildningsväsendet som får omfatta högst 40 veckor men inte vara en del av en längre högskoleutbildning. Vad gäller upphandlad utbildning på högskolan finns ingen begränsning. Bidrag vid arbetsmarknadsutbildning styrs av förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd.

Arbetsmarknadsutbildningen kan anvisas från och med den dag personen fyller 20 år. Som ytterligare förutsättningar gäller att personen är eller riskerar att bli arbetslös och att han eller hon söker arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen. En viktig skillnad i jämförelse med det ordinarie utbildningsväsendet är att beslut om deltagande i arbetsmarknadsutbildning fattas av den enskilde deltagaren i samråd med personalen på arbetsförmedlingen.

Arbetsmarknadsutbildning kan bedrivas inom det reguljära skolväsendet men den största delen upphandlas i särskild ordning. Un-

der år 1999 deltog i genomsnitt 45 000 personer per månad i arbetsmarknadsutbildning, varav 39 000 i upphandlad utbildning och 6 000 inom det reguljära skolväsendet. År 1999 var 63 procent av arbetsmarknadsutbildningen yrkesinriktad, medan 37 procent var förberedande utbildning.

6 Individens och samhällets behov av eftergymnasial yrkesutbildning

6.1 Utbildningens betydelse för ekonomisk tillväxt

De produkter, de produktionsmetoder och den arbetsorganisation som kännetecknade industrisamhället genomgår sedan något decennium en genomgripande förändring. Många av de yrken och funktioner som utvecklats under ett drygt sekels industrisamhälle har fått ett nytt innehåll eller finns inte ens kvar. Det som kommer i stället är i hög grad präglad av informationstekniken och dess möjligheter, men också av att den nya tekniken och arbetsorganisationen förändras snabbt. Gränsen mellan tjänste- och varuproduktion suddas allt mer ut och den traditionella uppdelningen mellan tjänstemän och arbetare blir därmed allt mindre relevant. Den näringslivsstruktur som växer fram speglar övergången till kunskapssamhället där konkurrens i hög grad handlar om förmågan att öka förädlingsvärdet i produktionen.

Den ekonomiska tillväxten i ett land är beroende av tillgången till olika produktionsfaktorer. Tillgången till arbetskraft och kapital var de produktionsfaktorer som tillskrevs högst betydelse för produktionen av varor och tjänster i industrisamhället. En produktionsfaktor som tillkänts ökad betydelse i takt med att produktionen har förändrats från basindustri till mer sofistikerad produktion är tillgången till välutbildad arbetskraft. Framväxten av den moderna ekonomin drivs i större utsträckning av tillgången till kunskap och kompetens.

På vilket sätt kan då utbildningsnivån påverka den ekonomiska tillväxten? Det finns flera aspekter som bör poängteras. För det första ger utbildning tillgång till kunskap och kompetens som kan omsättas i produktionen av varor och tjänster. Utbildning ökar också individens förutsättningar att anpassa sig till ny teknik och nya organisationsformer. Dessutom skapas förutsättningar för en hög förmåga att ta till sig och utveckla innovationer från andra länder. Detta synsätt bygger på att utbildning har en värdeskapande effekt och utgår från att individens produktivitet ökar med utbildningsnivån.

En annan aspekt är att tillgången till kvalificerad arbetskraft påverkar företagens lokaliseringsbeslut. I samband med den ökade rörligheten av varor blir tillgången till de traditionella råvarorna i mindre utsträckning avgörande för val av lokalisering. Kostnader för arbetskraft och kunskapsnivån bestämmer i stor utsträckning arbetsfördelningen mellan länder. Arbetskraftens kompetens blir allt viktigare för ett land som vill skapa konkurrensfördelar inom kunskapsintensiv produktion i stället för att priskonkurrera genom låga löner. Kompetens är en relativt trögrörlig produktionsfaktor och satsningar som höjer arbetskraftens kompetens skapar konkurrensfördelar som är direkt knutna till ett specifikt land. Arbetskraftens möjligheter till initial utbildning och vidareutbildning blir avgörande, både för individens möjligheter på arbetsmarknaden och för nationens ekonomiska utveckling.

Det är även viktigt att komma ihåg att det finns fler fördelar med utbildning än de ekonomiska. För den enskilde individen innebär själva konsumtionen av utbildning ofta en hög grad av tillfredsstäl-

lelse. Med ökade kunskaper kommer insikter som leder till högre självförtroende och som kan medföra ett mer aktivt samhällsliv. Denna aspekt är viktig, inte minst utifrån ett demokratiskt synsätt.

6.2 Minskad sysselsättning för korttidsutbildade

Av bilaga 3 till Långtidsutredningen (SOU 2000:7) framgår att produktionen i näringslivet ökade under perioden 1990–1996 samtidigt som sysselsättningen minskade med över 300 000 personer. Den förändrade efterfrågan på kompetens kan illustreras med hjälp av utvecklingen i arbetskraftsefterfrågan under 1990-talets första hälft. I samband med konjunkturedgången minskade sysselsättningen drastiskt och drabbade främst anställda med kort formell utbildning. Antalet sysselsatta med grund- och gymnasieskola som högsta formella utbildning minskade med i genomsnitt ungefär tolv respektive sju procent per år. Minskningen i antalet sysselsatta med eftergymnasial utbildning kortare än tre år och längre än tre år minskade under samma period med i genomsnitt endast 0,2 respektive 1,8 procent per år. Sysselsättningsnedgången var således markant högre bland anställda som inte hade någon eftergymnasial utbildning.

När efterfrågan på arbetskraft sedan steg mellan åren 1993 och 1995 kunde det konstateras att antalet anställda med högst grundskoleutbildning fortsatte att minska med i genomsnitt 0,6 procent per år. Resterande utbildningsgrupper gynnades av sysselsättningsökningen i varierande utsträckning. Antalet sysselsatta med gymnasial utbildning steg med i genomsnitt 3,2 procent per år, antalet med kortare eftergymnasial utbildning med 7 procent och antalet sysselsatta med längre eftergymnasial utbildning med 4,8 procent. Vi kan därmed konstatera att sysselsättningsutvecklingen var mest gynnsam för personer med eftergymnasial utbildning upp till tre år. Denna grupp drabbades minst av sysselsättningsneddragningarna och gynnades mest när efterfrågan på arbetskraft åter steg.

6.3 Högre genomsnittlig utbildningsnivå

Den ovan beskrivna utvecklingen visar att den genomsnittliga utbildningsnivån bland de sysselsatta har ökat. Den fråga man då kan ställa sig är om den högre utbildningsnivån kan hänföras till förändringar i näringslivsstrukturen. Under 1990-talet har produktionen av kunskapsintensiva varor och tjänster expanderat. När andelen kunskapsintensiv produktion ökar återspeglar sig detta naturligt i ökad efterfrågan på högre utbildad arbetskraft. I bilaga 3 till Långtidsutredningen (SOU 2000:7) urskiljs två trender. Det sker en strukturomvandling mot kunskapsintensiva verksamheter men det är också tydligt att efterfrågan på högre utbildad arbetskraft ökar i samtliga näringslivssektorer.

Parallellt med strukturomvandlingen har bl.a. den tekniska utvecklingen och förändrade arbetsorganisationer lett till ökad efterfrågan på högre utbildad personal inom samtliga näringslivssektorer. Vi kan således notera en trend mot en ökad produktion av varor och tjänster med högt kunskapsinnehåll samtidigt som kraven på kunskap och kompetens ökar inom samtliga näringslivssektorer. Vi kan också notera att många enklare arbetsmoment försvinner. Det beror på att lågförädlad och arbetsintensiv produktion i högre utsträckning utförs i länder med låg arbetskraftskostnad men också på att tekniken ersätter vissa arbetsmoment.

6.4 Högre utbildningskrav och kortare lärotider

Samtidigt som kraven på utbildning ökar minskar lärotiden på arbetsplatsen. Det konstateras i en artikel av Kurt Lundgren i *Arbetsmarknad & Arbetsliv* nr 4 1999 med utgångspunkt från två frå-

gor i SCB:s årligt återkommande arbetsmiljöundersökning. Undersökningen visar att utvecklingen går mot krav på längre utbildning och kortare lärotidskrav. Att tiden för att lära sig ett arbete har blivit kortare beror inte på att jobben i genomsnitt blivit mindre komplexa. Det är snarare det motsatta fenomenet. Lärotiden minskar *trots* att jobben blivit *mer komplexa*. Vi tycks ha fått ett arbetsliv som den enskilde upplever som allt mer komplicerat men som trots detta är förbundet med ett snabbare inlärande. Den högre utbildningsnivån har angivits som en förklaring till kortare lärotider. Men det visar sig inte vara hela sanningen. De högre utbildningskraven, teknikstödet och de nya organisationsformerna skapar förutsättningar för att hantera den ökade komplexiteten. Många av de arbetsorganisatoriska förändringar som ägt rum har skett just för att effektivisera tidsanvändningen, genom exempelvis kortare leverans- och ledtider. De kortare lärotiderna kan ses som ett resultat av denna process.

6.5 Arbetslöshet ett hot i sig

Vi har konstaterat att andelen kunskapsintensiv produktion ökar samtidigt som utbildningsnivån stiger i samtliga näringslivssektorer. I en publikation från 1998, *Training for a changing society* från CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training) påtalas att forskning bekräftar att efterfrågan på kompetens ökar i takt med strukturomvandlingen och att möjligheten för korttidsutbildad arbetskraft att få fast arbete och utmanande arbetsuppgifter minskar. Det är också ett faktum att personalutbildning ges i större utsträckning till dem som redan har en längre utbildning. Olika prognoser visar en ökande efterfrågan på längre utbildade och att antalet okvalificerade arbeten fortsätter att minska i omfattning.

Sambandet mellan längre utbildning och lägre arbetslöshet är tydligt. I ökad utsträckning är det korttidsutbildade och personer vars kompetens blivit föråldrad i takt med den teknologiska förändringen som drabbas av arbetslöshet. Som det påpekas i *Training for a changing society*, är arbetslöshet i sig ett hot, och särskilt lång-

tidsarbetslöshet, eftersom de arbetslösa inte kan ta del av det lärande som sker i arbetslivet och inte heller ges möjlighet till personalutbildning. Individens utbildningsnivå påverkar således möjligheterna på arbetsmarknaden, chansen till utmanande arbetsuppgifter och personalutbildning.

6.6 Social snedrekrytering

Ett annat problem som brukar påtalas är att det finns ett samband mellan social bakgrund och utbildning. Det faktum att vissa socialt gynnade barn och ungdomar i högre utsträckning än andra når högre utbildningsnivåer brukar benämnas social snedrekrytering. I betänkandet Ursprung och utbildning (SOU 1993:85) menar man att snedrekrytering kan sägas vara resultatet av två samverkande faktorer. För det första presterar barn från högre socialgrupper i genomsnitt bättre i skolan. För det andra fortsätter barn från högre socialgrupper oftare än andra barn till teoretiska studier, även om de har samma prestationsgrad.

Social snedrekrytering är ett problem av flera anledningar. Att en persons livschanser är beroende av familjens villkor innebär en ojämlikhet i möjligheter. Det innebär också att samhället går miste om en potential som inte ges tillfälle att utvecklas. Om denna resurs togs tillvara skulle samhället tillföras kompetens som skulle kunna ge ett positivt tillskott till den ekonomiska tillväxten.

Föräldrarnas utbildningsnivå spelar in vid val av utbildning. Det kan bland annat utläsas av OECD:s publikation Education Policy Analysis 1999 där andelen högskolestuderande i åldersgruppen 19–24 år jämförs med avseende på föräldrars utbildningsnivå. Det visar sig att andelen högskolestuderande bland barn till akademiker är 3,7 procent högre än andelen barn till korttidsutbildade föräldrar. Det forskningsuppdrag som redovisades i betänkandet Ursprung och utbildning (SOU 1993:85) visar att selektionen till högskolan är en kontinuerlig process. Effekter av social bakgrund kan noteras såväl vid övergångar från grund- till gymnasieskola och från gymnasie- till högskola som vid val av utbildningsinriktning.

6.7 Demografi

Den demografiska utvecklingen leder till att andelen äldre i befolkningen blir allt större. Antalet ungdomar som träder in på arbetsmarknaden kommer inte att vara tillräckligt för att ersätta dem som går i pension. Denna utveckling behandlas bl.a. i Långtidsutredningen (SOU 2000:7) och CEDEFOP:s publikationer *Training for a changing society* från år 1998 och *An age of learning* från år 2000.

Det innebär ett större beroende av att de äldre kan möta de krav som ställs i arbetslivet. Vi kan inte vänta på att arbetskraften byts ut och förnyas när de unga träder in på arbetsmarknaden och de äldre pensioneras. För det första är antalet unga för få för att kunna ersätta behovet när äldre generationer pensioneras. För att antalet sysselsatta inte skall minska måste andelen sysselsatta stiga. För det andra skulle en sådan process ta för lång tid eftersom kompetenskraven förändras i snabb takt. Det innebär ett större behov av att bibehålla och uppgradera kompetensen hos den existerande arbetskraften för att försäkra sig om att de stannar i arbetskraften längre och att de kan arbeta effektivt.

Ny kunskap är också av största vikt för innovationer och produktivitet. Om de yngre utgör en allt lägre andel av arbetskraften och de äldre i arbetskraften inte bygger på sin kunskap, minskar tillskottet av ny kunskap. En risk blir då att innovationstakten mattas av, vilket i förlängningen leder till minskad konkurrenskraft. En annan betydelsefull faktor är en hög sysselsättningsnivå som innebär att arbetskraften genom sitt arbete kan utvecklas i takt med att arbetsuppgifterna förändras.

6.8 Livslångt lärande

Demografiska och teknologiska förändringar samt den snabbare takt i vilken kompetens blir föråldrad är olika faktorer som innebär ett ökande behov av tillgång till vidareutbildning och livslångt lärande. Utbildningssystemets förmåga att möta äldre generationers behov av omskolning och vidareutbildning blir allt viktigare för att kunna tillgodose arbetsmarknadens kompetensbehov och undvika hög arbetslöshet.

Det är därför angeläget att ett system för att stödja livslångt lärande i arbetslivet kan växa fram. Omställningar måste kunna göras i och inte utanför arbetslivet så att uppkomsten av s.k. flaskhalsar i kompetensförsörjningen lättare kan förhindras.

De anställda måste ges möjlighet att upprätthålla och utveckla sin kompetens i det dagliga arbetet så att de kan utvecklas i takt med att arbetsuppgifterna förändras. Om så inte sker, ökar risken för att deras kompetens blir föråldrad och att det i förlängningen leder till arbetslöshet.

Genom kontinuerlig utbildning tillgodoses flera behov. Möjligheterna att möta efterfrågan på kompetens på grund av strukturell, samhällelig och demografisk utveckling ökar. Kontinuerlig kompetensutveckling förhindrar att färdigheter blir förlegade och öppnar möjligheter till utbildning inom nya områden. Genom kompetensutveckling kan individen skapa ett högre värde och därmed höja sin produktivitet på arbetsplatsen. Det leder till högre lönsamhet för företag och troligtvis till högre arbetstillfredsställelse och inkomst för individen.

En arbetsmiljö som tillåter och stimulerar lärande och kompetensutveckling är betydelsefull för de anställdas hälsa och välbefinnande. Möjligheterna till kontinuerligt lärande i arbetslivet påverkar såväl individens personliga utveckling, självförtroende och självförverkligande som benägenheten att engagera sig i samhällsliv och annan utbildning.

Fortbildning kan också ses som en försäkring mot arbetslöshet. Sambandet mellan högre utbildning och lägre arbetslöshet är tydligt. I ökad utsträckning är det korttidsutbildade och personer vars kompetens blivit förlegad i takt med den teknologiska förändringen som drabbas av arbetslöshet. Genom kompetensutveckling kan risken för

arbetslöshet motverkas för riskgrupper såsom exempelvis korttidsutbildade, äldre arbetskraft med "omodern" arbetsprofil och arbetare i tillfällig anställning.

6.9 Samarbete mellan näringsliv och utbildningsanordnare

Ett bra samarbete mellan näringsliv och utbildningssektorn är en nyckelfaktor för ett konkurrenskraftigt näringsliv. Det är viktigt att de utbildade finns inom de kompetensområden som efterfrågas av arbetsmarknaden. Utbildningsnivån i sig är ingen garant för anställning. En viss arbetslöshet finns bland högutbildade, även om den är lägre än för andra utbildningsgrupper.

Det gäller att finna ett sätt att kommunicera så att utbildningen svarar mot arbetsmarknadens behov. Vikten av en effektiv interaktion mellan dem som utformar och organiserar utbildning och avnämarna blir allt tydligare.

Själva arbetsplatsen blir också allt mer betydelsefull som läroplats. Det finns flera skäl till varför arbetsplatsen och lärandet i arbetslivet är så betydelsefullt. En konsekvens av den tekniska utvecklingen, nya produktionsmetoder och organisatoriska förändringar är att det kontinuerligt ställs krav på ökad kompetens hos medarbetarna. Arbetsplatsen blir mer komplex och decentraliserad. Gamla arbetsmetoder överges och i stället för att i första hand följa givna instruktioner ställs krav på helhetstänkande, mångkunnighet och flexibilitet. Produktionssystemen karaktäriseras av kundstyrning och de anställda medverkar i ett kontinuerligt förbättringsarbete. Kraven på sådan kompetens skapar förväntningar på skolan och andra utbildningsanordnare, men också på arbetsplatsen.

Det finns även pedagogiska skäl för arbetsplatsen som läroplats. Det är skillnad mellan lärande i formella utbildningssituationer och lärande i arbetslivet. Kunskaper som lärs ut i formella utbildningar kan sällan direkt omvandlas och praktiseras i vardagsliv och arbete.

Det är viktigt att få tillfälle att praktisera och omsätta sina kunskaper i praktiska situationer.

6.10 Konsekvenser för yrkesutbildning

Förändringarna i arbetslivet medför ökade krav på medarbetarnas benägenhet till förändring, kvalitetsmedvetande och förmåga att se helheter och processer. Kraven på medarbetarens sociala och personliga kompetens ökar. Förmågan till problemlösning, kritiskt och kreativt tänkande samt förmågan att sätta sig in i nya situationer och problem, liksom förmågan att förhandla och att arbeta i grupp anges i många undersökningar som centrala kompetenser i framtidens arbetsliv.

Det är mot denna bakgrund man skall se den ökande efterfrågan på kvalificerad yrkesutbildning under de senaste åren. Det finns en internationell trend mot utbildning som kombinerar teori och aktivt lärande i arbetslivet. Vissa kunskaper som blir allt viktigare i ett allt mer flexibelt arbetsliv kan endast erhållas genom att de tillämpas, t.ex. problemlösningsförmåga och förmåga att självständigt och i grupp genomföra arbetsuppgifter.

Yrkesutbildning spelar en avgörande roll för att arbetskraften skall kunna möta den förändrade efterfrågan från arbetslivet. Den förändrade strukturen i arbetslivet, nya arbetsorganisationer och nya teknologier kräver en anpassning av yrkesutbildningen som svarar mot de nya behoven. Utmaningen ligger i att låta utbildningen i ökad utsträckning svara mot arbetsmarknadens behov och att både öka kompetensnivån i arbetskraften genom att höja utbildningsnivån hos de som träder in och genom att tillgodose behovet av kontinuerlig kompetensutveckling i hela arbetskraften.

7 En ny eftergymnasial yrkesutbildning

7.1 Inledning

I utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) betonar regeringen att oavsett hur de eftergymnasiala yrkesutbildningarna organiseras finns det ett behov av ett nationellt organ som fastställer mål och kvalitetskriterier för dessa utbildningar för att bl.a. garantera ett nationellt utbildningsutbud och undvika effektivitetsförluster genom att för många parallella utbildningar bedrivs.

Behovet av att samla de utbildningar vid sidan av högskolan som kan klassificeras som eftergymnasiala yrkesutbildningar motiveras i utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) av regeringen med effektivitetsskäl. Det finns även andra skäl till att det bör finnas en tydligt identifierbar eftergymnasial nivå. Nivåbestämningen kan för individen ha betydelse för bl.a. vilka regler om studiestöd som skall tillämpas, hur gångbar utbildningen är på arbetsmarknaden och internationellt m.m. Samhället i stort och arbetslivet i synnerhet måste känna till vilka kunskaper och vilken utbildningsnivå som en examen från den aktuella utbildningen står för.

Inom de olika utbildningsformer som omfattas av uppdraget finns utbildningar som inte direkt kan hänföras till en viss utbildningsnivå utifrån dagens regelverk. Trots att det saknas formellt stöd betecknas vissa av dessa utbildningar som eftergymnasiala eller postgymnasiala, bl.a. i information som är avsedd för presumtiva studerande. I formell mening har det sedan högskolereformen 1977 endast varit utbildningarna i högskolan som har kunnat klassificeras som eftergymnasiala. Därtill är försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning också genom lag och förordning definierad som eftergymnasial.

Projektgruppen skall lämna ett samlat förslag om den eftergymnasiala yrkesutbildningens dimensionering och organisation. Ett samlat förslag kan innebära att de olika utbildningarna fortsätter i nuvarande form med tillhörande regelverk men med central samordning av de utbildningar som faller inom definitionen eftergymnasial yrkesutbildning, men som inte är högskoleutbildning, med undantag för YTH. En sådan samordning kan avse t.ex. kvalitetssäkring, dimensionering, tillsyn och resurstilldelning. Projektgruppen anser emellertid att en sådan lösning inte leder till att man åstadkommer en klar och tydlig utbildningsform med en egen identitet. För att attrahera sökande och bli känd för arbetsgivare och samhället i övrigt, krävs enligt projektgruppens mening att utbildningsformen har en tydlig identitet som är egen eller delas med en etablerad struktur.

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning anser att kvalificerad yrkesutbildning som en ny utbildningsform i större utsträckning än andra utbildningar kan definieras i förhållande till återstoden av utbildningsväsendet, och att utbildningen i den meningen kan betraktas som komplementär. Projektgruppen anser att det skulle vara olyckligt att definiera utbildningsformen eftergymnasial yrkesutbildning som komplementär. Det är svårt att se en varaktig attraktionskraft och legitimitet hos en utbildning som inte enbart identifieras utifrån sitt eget syfte och innehåll utan även i förhållande till vad övriga delar i utbildningssektorn inte klarar av att tillhandahålla.

Vi har med hänsyn till ovanstående bedömning valt som en utgångspunkt för våra förslag, överväganden och bedömningar att det bör skapas en ny utbildningsform som regleras av särskild lag och

förordning. Utbildningsformen kan antingen vara knuten till eller helt skild från högskolan. För de utbildningar som omfattas av dessa regler skall utbildningsanordnare erhålla statsbidrag. Vem som utfärdar examen blir beroende av vilken organisation man slutligen väljer. Utbildningen skall dessutom förklaras ge de studerande rätt till studiestöd enligt studiestödsförordningen (1973:418). Både nya utbildningar och sådana som redan har offentligt stöd kan ingå.

En annan utgångspunkt är, som nämnts inledningsvis i detta kapitel, att det enligt utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) skall finnas en nationell funktion. Vi återkommer i senare kapitel till organisatorisk hemvist för utbildningsformen, organisation för en nationell funktion och hur ett inordnande av de berörda utbildningarna i den nya utbildningsformen kan ske.

I detta kapitel behandlas olika karaktäristika och egenskaper som projektgruppen har identifierat som nödvändiga för att uppfylla de krav på relevans, effektivitet, kvalitet, gångbarhet m.m. som individer och samhälle kan ställa på den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen. Dessa egenskaper bör enligt projektgruppen vara oberoende av vilken organisationsform man väljer för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen.

7.2 Regelverk

Projektgruppens förslag: Eftergymnasial yrkesutbildning skall vara en egen utbildningsform som regleras i särskild lag och förordning.

Eftergymnasial yrkesutbildning skall vara en egen utbildningsform, som avgränsas mot andra utbildningsformer. Detta bör regleras i särskild lag och förordning. En särskild reglering bedöms vara nödvändig för att fortsatt utveckla de särarter som kännetecknar försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning. Utöver detta bör närmare föreskrifter för tillämpning av bestämmelserna i lag och förordning finnas. Utformningen blir beroende av vilken typ

av organisation som väljs för resursfördelning, tillståndsgivning, kvalitetsgranskning, uppföljning och tillsyn.

Utformningen av ett regelverk för framtidens eftergymnasiala yrkesutbildning bör utgå från de principer som styr försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning.

I lagen bör de övergripande målen för utbildningsformen anges. Där bör också anges vilka som kan vara anordnare av utbildningar som omfattas av lagen. Vidare bör det anges att statsbidrag kan utgå och att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriver vilka examina som får avläggas. I lagen bör också anges på vilken nivå utbildningen befinner sig, vilka krav på förkunskaper som gäller och ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela ytterligare föreskrifter om utbildningsformen och utfärdande av utbildnings- och examensbevis. I lagen bör även bestämmelser finnas om avskiljande från utbildning. Regeringen bör i en förordning meddela närmare föreskrifter.

7.3 Mål

Projektgruppens förslag: De övergripande målen för den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall uttrycka en nationell ambition och inriktning. Målen skall tydliggöra statens avsikt med eftergymnasial yrkesutbildning samtidigt som de skall spegla såväl individens som arbetslivets behov. Målen skall bidra till en sammanhållande identitet för eftergymnasial yrkesutbildning vid sidan av de utbildningar som genomförs inom högskolan.

Med utgångspunkt i de principer som gäller för högskoleutbildning, skall den eftergymnasiala yrkesutbildningen kännetecknas av att den bygger på vetenskaplig eller konstnärlig grund och beprövad erfarenhet utan att därför vara direkt forskningsanknuten. Därutöver skall utbildningarnas yrkesrelevans och koppling till arbetslivet särskilt betonas.

I 2 § lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning preciseras det övergripande målet enligt följande. *Utbildningen skall ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster. Utbildningen skall präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering.*

De övergripande målen för den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall uttrycka en nationell ambition och inriktning. Målen skall tydliggöra statens avsikt med eftergymnasial yrkesutbildning samtidigt som de skall spegla såväl individens som arbetslivets behov. Statens syfte med bidragsgivningen bör vara att tillhandahålla förutsättningar för eftergymnasial yrkesutbildning av hög kvalitet, som är anpassad till individens och arbetslivets behov i en omvärld i ständig förändring.

Målen bör utgöra en ram och bidra till en sammanhållande identitet. De bör vara tydliga och utvärderingsbara men också utformas så att utbildningsanordnaren får frihet att lägga upp utbildningen efter lokala förhållanden. De enskilda kurserna bör kunna utformas och fastställas lokalt. För lärandet i arbetet bör det finnas särskilt fastställda nationella mål, som lokalt konkretiseras och anpassas till den specifika utbildningen.

7.4 Nivå

Projektgruppens förslag: Eftergymnasial yrkesutbildning skall bygga på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande.

I försöksverksamheten har den kvalificerade yrkesutbildningen inte utvecklat någon tydlig gräns gentemot andra utbildningsformer avseende nivå. Utbildningsinnehållet har hämtats från högskola, gymnasieskola, komvux och arbetsliv. En kvalificerad yrkesutbildning har därför förmedlat en sammansättning av kunskaper som är specifika för just den utbildningen. Utgångspunkten för den kvalificerade

yrkesutbildningen har varit att den sammantaget skall ligga på eftergymnasial nivå, vilket markeras i lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning men även i de tillträdesregler som finns i förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning anser i sitt betänkande (SOU 1999:122) att det inte är meningsfullt att försöka göra en tydligare avgränsning i förhållande till resten av utbildningsväsendet än vad som redan gjorts i propositionen Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (prop. 1995/96:145) samt i lagen (1996:339) och förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning. Kommittén anser vidare, som tidigare nämnts, att den kvalificerade yrkesutbildningen bör vara en kompletterande utbildningsform i förhållande till det övriga utbildningsväsendet. Detta bidrar inte till den klarhet som projektgruppen bedömer är önskvärd. Det finns enligt projektgruppen anledning att beakta de problem som oklarheter kring utbildningars nivå kan ge upphov till, såväl för den enskilde studerande som för arbetslivet.

Projektgruppen har i kapitel 4 definierat begreppet eftergymnasial utbildning som en utbildning där kunskapsinnehållet bygger på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande. För tillträde gäller att sökanden uppfyller kraven för grundläggande behörighet till högskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper.

För att fastställa nivån för den eftergymnasiala yrkesutbildningen föreslår projektgruppen att kunskapsinnehållet i den eftergymnasiala yrkesutbildning skall bygga på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande.

Det regelverk som omfattar de utbildningar, som berörs av uppdraget och som redovisats i kapitel 5, ger inte i samtliga fall direkt klarhet om nivå tillhörighet. Inom de olika utbildningsformerna finns utbildningar som med hänsyn till behörighetskrav och innehåll ligger på olika utbildningsnivåer. Av de utbildningar som berörs av projektuppdraget är det endast YTH, kvalificerad yrkesutbildning och kortare utbildningar inom högskolan som i formell mening kan betraktas som eftergymnasiala. Däremot betraktas i allmän mening

och marknadsförs ett flertal utbildningar inom de övriga berörda utbildningsformerna som eftergymnasiala och ett fåtal av dessa har i studiestödshänseende klassificerats som eftergymnasiala. Projektgruppen tar inte ställning till vilka av de berörda utbildningarna som skall anses som eftergymnasiala. Däremot bör den nya utbildningsformen som föreslås i denna rapport endast omfatta utbildningar som klart och tydligt kan hänföras till en eftergymnasial nivå. Detta bör definieras i författningstext.

7.5 Utbildningsanordnare

<p>Projektgruppens förslag: Utbildningsanordnarens rättsliga ställning skall i sig inte utgöra något hinder för att vara anordnare av en eftergymnasial yrkesutbildning.</p>

Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har genomförts i syfte att bl.a. pröva nya utbildningsanordnare. Anordnare har sedan starten varit kommuner, landsting, högskolor och enskilda utbildningsanordnare. Utbildningsanordnarna får anordna utbildningen själva eller i samverkan med andra.

Utbildningsanordnarens rättsliga ställning bör i sig inte utgöra något hinder för att anordna en eftergymnasial yrkesutbildning. I stället bör utbildningsanordnarens förmåga att leva upp till de krav som ställs upp för att få tillstånd att anordna sådan utbildning och för att få statsbidrag avgöra vem som kan komma ifråga. Såväl enskilda fysiska eller juridiska personer (enskilda utbildningsanordnare) som kommuner, landsting, statliga universitet och högskolor eller andra statliga utbildningsanordnare skall kunna anordna en eftergymnasial yrkesutbildning. Det är angeläget att en mångfald av olika anordnare finns att tillgå för att bibehålla och utveckla faktorer som flexibilitet, ämnesspecifik kompetens och bred arbetslivsfrankring.

Möjligheterna till att fritt kunna välja samverkanspartner och samverkande utbildare inom den egna regionen eller inom en annan region bör säkerställas oberoende av organisationsmodell. Kvalifi-

cerade yrkesutbildningar skräddarsys oftast gentemot branschområden eller yrken. Inom den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen är det av stor vikt att utbildningsanordnarna har utrymme att samordna specifik utbildningskompetens för att skapa en utbildning som är relevant för arbetslivets krav och de studerandes önskemål.

Det skall vara tydligt att de utbildningar som kan komma i fråga för statsbidrag inom ramen för eftergymnasial yrkesutbildning inte samtidigt kan omfattas av ett annat regelsystem inom det reguljära utbildningsväsendet. Exempelvis bör det inte vara möjligt för en utbildning att erhålla statligt stöd som en kompletterande utbildning enligt förordningen (1996:1206) om fristående skolor och samtidigt erhålla statligt stöd enligt ett regelverk för den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen.

7.6 Arbetslivets medverkan

Projektgruppens förslag: Företrädare för arbetslivet skall ingå i varje utbildnings ledningsgrupp och där utgöra en majoritet.

Arbetslivets medverkan utgör själva grunden för en yrkesutbildning med stark koppling till arbetslivet. Projektgruppen gör bedömningen att företrädare för arbetslivet skall ingå i varje utbildnings ledningsgrupp. Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har en ledningsgrupp för varje enskild utbildning där arbetslivet är i majoritet. Arbetslivet har en aktiv roll i utformningen av de enskilda utbildningarna och finansierar den arbetsplatsförlagda utbildningsdelen, lärande i arbete (LIA).

Försöksverksamheten har tydligt visat att det krävs samverkan mellan olika aktörer inom arbetsliv och utbildningssektor för att åstadkomma en utbildning med relevans och legitimitet. Varken arbetslivet eller utbildningssektorn klarar att på egen hand tillhandahålla en utbildning som kan svara mot efterfrågan från både arbetsliv och individ.

Däremot finns det anledning att ytterligare diskutera gränsområdet mellan företagsutbildning och statens subvention av utbildning.

Statens ansvar måste även avseende denna aspekt bli tydligare än i försöksverksamheten. Utbildningarnas berättigande får inte enbart vara beroende av en stark koppling till arbetslivet. Företagsutbildning bör enligt projektgruppens bedömning vara ett ansvar för företagen själva. Under punkten 7.11 diskuteras detta närmare.

När det gäller omfattningen av lärande i arbete (LIA) instämmer projektgruppen med Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning om ett spann mellan 25 och 35 procent. Det finns emellertid anledning att överväga undantag beroende på vad som är ändamålsenligt för utbildningen. Prövningen får inte bli statisk.

7.7 Behörighet

Projektgruppens förslag: För tillträde till eftergymnasial yrkesutbildning skall gälla att sökanden uppfyller kraven för grundläggande behörighet till högskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper. Särskilda behörighetskrav utöver den grundläggande behörigheten skall undvikas.

Regler om behörighet till en viss utbildning syftar till att ange nivån på utbildningar och vilka krav på vissa förkunskaper som kan vara nödvändiga för att kunna följa utbildningen. I regel uttrycks behörighetskraven i termer av den underliggande nivån eller motsvarande utbildning.

I diskussionen om framtidens yrkesutbildningar framförs bl.a. att den grundläggande kompetens som gymnasieskolan skall svara för bör inriktas mot relativt breda arbetsmarknadssektorer snarare än traditionella yrken. Kompetens och kunnande får sedan byggas på och förstärkas i eftergymnasial utbildning eller genom färdigutbildning, t.ex. lärlingsutbildning och traineeutbildning direkt på arbetsplatsen.

En utgångspunkt inför formuleringen av kraven för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen är att göra den tillgänglig för så många som möjligt. Å andra sidan får kraven inte sättas för lågt så att grundkunskaperna hos de studerande i vissa fall blir otillräckli-

ga. En rimlig behörighetsnivå är därför, enligt projektgruppens uppfattning, att de framtida eftergymnasiala yrkesutbildningarna skall utgå från och bygga vidare på den kunskapsgrund som erhålls vid gymnasieskolan. För tillträde till sådana utbildningar skall det krävas att sökanden uppfyller kraven för grundläggande behörighet till högskolan eller förvärvat motsvarande kunskaper. Detta föreslås gälla som generellt behörighetskrav, i likhet med kraven för att bli antagen till högskolan. Även med hänsyn till tidigare diskussion om definition av eftergymnasial utbildning blir följderna att det enligt projektgruppens förslag skall ställas samma krav på grundläggande behörighet för tillträde till eftergymnasial yrkesutbildning som för tillträde till grundläggande högskoleutbildning.

Projektgruppen anser att särskilda behörighetskrav utöver den grundläggande behörigheten skall undvikas. Motivet för detta är att undvika låsningar när det gäller möjligheterna för en individ att ändra utbildningsinriktning vid övergång från gymnasiet till fortsatta studier eller vid yrkesomskolning i ett senare skede i livet. Därigenom kan rekryteringsunderlaget breddas.

Det finns emellertid situationer där särskilda behörighetskrav kan vara motiverade. Om sådana krav skall ställas upp, bör de avse tidigare utbildning eller andra villkor som betingas av utbildningens inriktning och det yrkesområde som utbildningen förbereder för. Däremot gör projektgruppen bedömningen att särskilda förkunskaper som avser betyg i vissa specifika ämnen särskilt bör undvikas.

7.8 Urval

Projektgruppens förslag: Det skall finnas nationellt giltiga bestämmelser om hur urval av behöriga sökande till eftergymnasial yrkesutbildning skall ske. Dessa skall utformas så att olika urvalsmodeller kan användas vid antagning.

För utbildningar som har fler behöriga sökande än platser kan urval bland de sökande behöva göras. Urvalsreglernas funktion är att

rangordna de sökande på ett sätt som upplevs som relevant och rättvist.

Vid urvalet till högskolan tillämpas urvalsgrunderna betyg, högskoleprov eller andra särskilda prov, tidigare utbildning, arbetslivserfarenhet och särskilda skäl. Utbildningsanordnare inom försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har också möjlighet att tillämpa olika urvalsprocesser vid antagning.

Projektgruppen anser att olika urvalsprocesser skall kunna tillämpas för sökande till eftergymnasial yrkesutbildning, förutsatt att de är relevanta för den aktuella utbildningen.

Det måste vara tydligt vilka urvalsgrunder som gäller för en viss utbildning. Projektgruppen anser att det behövs nationellt giltiga bestämmelser om hur urval av behöriga sökande skall ske. Dessa bör dock utformas så att mer än en urvalsmodell kan användas vid antagning. Utbildningsanordnare måste informera både den prövande instansen och sökande till utbildningen om vilka urvalsregler som tillämpas. Vid prövning av ansökan om att få anordna utbildning skall utbildningsanordnaren dessutom motivera urvalsförfarandet.

7.9 Tillgodoräknande

Projektgruppens förslag: Det skall finnas möjligheter att tillgodoräkna eftergymnasial yrkesutbildning vid övergång till studier i högskolan och tvärtom. Tillgodoräkandet skall avgöras av mottagande institution.

Frågan om tillgodoräknande av KY-poäng vid fortsatta studier i högskolan har bl.a. i Utvärderingen av KY (SOU 1999:119) framförts som ett problem. Projektgruppen anser att tillgodoräknande skall möjliggöras så långt det går. Möjlighet att värdera (validera) utbildning eller på annat sätt erhållna kunskaper efterfrågas inte bara mellan olika utbildningsformer utan även vid tillgodoräknande av utbildningar inom samma utbildningsform.

Projektgruppen anser att det skall finnas möjligheter att tillgodoräkna tidigare utbildning och på annat sätt erhållna kunskaper och

att detta bör avgöras av mottagande institution. I högskoleförordningen (1993:100) finns bestämmelser om tillgodoräknande av såväl utbildning vid annan högskola som annan utbildning. För den eftergymnasiala yrkesutbildningen innebär detta att stora krav ställs på den dokumentation som görs av de kunskaper och färdigheter som den studerande har tillägnat sig. Det är angeläget att det klart framgår i information om utbildningen vad som gäller, oavsett om man har kommit överens med t.ex. en högskola om ett visst tillgodoräknande vid fortsatta studier, eller om det inte finns något givet tillgodoräknande som kan garanteras i förhand. Det kan också röra sig om tillgodoräknande i motsatt riktning, dvs. vid ansökan till en eftergymnasial yrkesutbildning. Samma principer bör gälla i sådana fall.

7.10 Utbildningarnas längd och omfattning

Projektgruppens förslag: Den normala utbildningstiden för en eftergymnasial yrkesutbildning skall vara två års heltidsstudier eller motsvarande. I enskilda fall skall det finnas möjlighet att genomföra utbildningar som har en annan omfattning, dock motsvarande lägst ett års och högst tre års heltidsstudier.

I försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning är de flesta utbildningarna tvååriga med vissa variationer från ett till tre år. Bland de övriga berörda utbildningarna finns det variationer mellan ett till tre år. Det är enligt projektgruppens uppfattning rimligt att det finns utrymme för olika långa utbildningar men att riktvärdet skall vara en längd som motsvarar två års heltidsstudier. Undantag skall kunna göras mot bakgrund av arbetslivets behov. En veckas heltidsstudier motsvarar i försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning en KY-poäng. Projektgruppen anser att det även för den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall finnas ett poängsystem där en veckas heltidsstudier motsvarar en poäng.

Utbildning skall kunna anordnas både på heltid och på deltid. Utbildningsanordnaren skall själv få utforma utbildningen och ansöka om att genomföra den på det sätt man har valt. Det är arbetslivet som bör stå för bedömningen av vad som bör ingå i utbildningen och därigenom också bestämma utbildningens längd och omfattning. Det bör också inom ramen för den eftergymnasiala yrkesutbildningen på sikt kunna utvecklas fristående kurser.

7.11 Utbildningsutbudet

<p>Projektgruppens förslag: Utbildningsutbudet inom eftergymnasial yrkesutbildning skall huvudsakligen styras utifrån bedömningar om den framtida efterfrågan i arbetslivet.</p>

Utbudet av utbildningar som kan komma i fråga för statsbidrag inom ramen för eftergymnasial yrkesutbildning utgörs främst av ett urval bland de ansökningar som inkommer till prövning. Arbetslivets medverkan bedöms till viss del borga för att utbildningar som tas upp till prövning är relevanta och efterfrågade. Genom ett sådant ansökningsförfarande erhålls efterfrågestyrning av utbildningsutbudet. Bedömningar av utbildningens kvalitet utifrån fastställda kvalitetskriterier ligger sedan till grund för beslut om statligt stöd. På regeringsnivå fastställs politiska riktlinjer. Inom givna ekonomiska ramar görs prioriteringar utifrån prognoser och bedömningar av arbetsmarknaden med hänsyn till ett nationellt behov. Beslutande funktion skall bedöma och avgöra om det är en utbildning som samhället skall ta ansvar för eller om det rör sig om företagsutbildning som bör finansieras på annat sätt.

Statens ansvarstagande för eftergymnasial yrkesutbildning bör grunda sig på en urvalsprocess där efterfrågestyrning i kombination med nationellt fastställda kriterier skall garantera utbildningens relevans. Kriterierna bör spegla högt ställda kvalitetskrav och efterfrågestyrningen bör påvisa en klar förankring inom aktuellt arbetsliv. Utbildningen bör därvid tillgodose ett nationellt intresse som staten har att iaktta i processen från handläggning av ansökningar

till genomförandet av eftergymnasial yrkesutbildning och efterföljande kvalitetsgranskning. Vilka utbildningar som samhället skall ta ansvar för och vilka som skall vara fristående blir slutligen en bedömning i varje enskilt fall.

Projektgruppen bedömer att principen om avgiftsfri utbildning bör gälla eftergymnasial yrkesutbildning precis som för högskoleutbildning. Det är viktigt att ge alla samma ekonomiska förutsättningar att delta i den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen. Genom avgiftsfrihet kan rekryteringsbasen breddas samtidigt som social snedrekrytering kan motverkas.

7.12 Examen

Projektgruppens förslag: Det skall inrättas en särskild examen för eftergymnasial yrkesutbildning. Examen skall definieras genom nationella mål. En examen dokumenteras med examensbevis där mål, innehåll, omfattning och inriktning framgår. Det skall även införas ett standardiserat betygssystem.

Examensbenämningen är viktig genom att den legitimerar systemet och bidrar till en sammanhållande identitet. En examen bör enligt projektgruppens uppfattning göras känd och gångbar både nationellt och internationellt. Examensbenämningen skall skyddas i ett framtida regelverk för eftergymnasial yrkesutbildning.

Genomförd utbildning skall dokumenteras väl vad gäller innehåll, omfattning och yrkesinriktning. Det bör vara tydligt vilka kunskaper examen står för. Inom systemet bör det enligt projektgruppen finnas utbildningar av olika längd och omfattning. Detta kan dokumenteras genom att det i examensbeviset, tillsammans med utbildningens inriktning, anges hur många poäng utbildningen omfattar. Examen inom eftergymnasial yrkesutbildning skall ges oavsett utbildningens längd om hela utbildningen fullföljs med godkänt resultat.

Formerna för kunskapskontroll varierar i försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning. I likhet med vad som förör-

das i Utvärderingen av KY (SOU 1999:119) anser projektgruppen att det skall införas en standardisering av betygssystemen. Detta innebär att samtliga utbildningsanordnare har att följa ett och samma betygssystem.

7.13 Kvalitet och likvärdighet

Projektgruppens förslag: Kvalitetskriterier för eftergymnasial yrkesutbildning skall fastställas på nationell nivå. Högskoleverket skall vara den instans som svarar för tillsyn, kvalitetsgranskning och utvärdering.

Ett utbildningssystemets kvalitet kan inte säkras utan att det finns former för uppföljning och utvärdering. Dessa bör täcka både den lokala och den nationella nivån. På den lokala nivån är inslag som utbildningsanordnarens kapacitet i form av lärarkompetens, informationsförsörjning, eget kvalitetsarbete, lokaler, utrustning, studerandemedverkan, jämställdhetsplaner, ekonomiska förutsättningar etc. av stor betydelse. Vidare är ett väl utvecklat lokalt nätverk mellan utbildningsanordnare och arbetslivets aktörer en nödvändig förutsättning för utbildningens kvalitet. För kvalificerad yrkesutbildning är de arbetsplatser där de studerandes lärande i arbetet sker avgörande för utbildningens kvalitet. Arbetsplatserna måste kännetecknas av de har ett lärandeklimat, som främjar de studerandes kunskapsutveckling.

På nationell nivå skall det enligt projektgruppens mening finnas en funktion som ansvarar för hela utbildningssystemets resultatuppföljning. Inom ramen för detta ansvar skall det finnas bl.a. statistikuppföljning och uppföljning av kvantitativa resultat- och produktionsmått. Utöver detta skall en oberoende granskning i form av utvärderingar av utbildningsresultat, kvalitetsuppföljning, tillsyn, internationella jämförelser på området samt olika slag av relevant omvärldsbevakning genomföras.

Genom att kvalitetskriterierna fastställs på nationell nivå möjliggörs en kvalitetssäkring som gör utbildningar likvärdiga oavsett

inriktning och geografisk hemvist. Kvalitetskriterierna bör ligga till grund för bedömningen av ansökningar om att få anordna eftergymnasial yrkesutbildning.

På nationell nivå anser projektgruppen att det är lämpligt att Högskoleverket får till uppgift att utöva tillsyn och svara för kvalitetsgranskning, uppföljning och utvärdering av den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen.

Det räcker inte enligt projektgruppens uppfattning med anställningsbarhet som kvalitetsmått. Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har genomförts under en period med minskad arbetslöshet generellt. Många har fått jobb oavsett om de har genomgått en utbildning eller inte. Därför kan inte enbart anställningsbarhet ses som ett mått på framgång för försöket. Det behövs kvalitetskriterier som på ett djupare och mera reflekterande sätt kan visa på resultaten av olika utbildningsinsatser. Först då kan det bli möjligt att avgöra effekterna av utbildningarna, oberoende av konjunktursvängningar.

7.14 Resurstilldelning

Projektgruppens förslag: Övergripande dimensionering och totala ramar för det statliga stödet till den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall fastställas på nationell nivå. Resursfördelning skall ske genom eget anslag eller separata anslagsposter.

Ett av de skäl som regeringen angav i utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) för en samlad eftergymnasial yrkesutbildning var behovet av effektivt resursutnyttjande. Övergripande dimensionering och totala ramar för det statliga stödet till den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall fastställas på nationell nivå. Mot bakgrund av detta bör resursfördelning ske inom ett eget anslag eller separata anslagsposter under olika anslag för vidare fördelning till utbildningsanordnaren. Anslaget eller anslagspostens storlek bör fastställa en ram för beräknat antal årsstudieplatser och beräknad genomsnittlig kostnad per plats. Den funktion som sedan disponerar an-

slaget eller anslagsposten bör besluta om tilldelning av statsbidrag efter prövning av varje enskilt fall.

7.15 Flexibilitet och varaktighet

Projektgruppens förslag: Det skall finnas en systematik för omprövning av medgivanden om anordnande av eftergymnasial yrkesutbildning.

Eftergymnasial yrkesutbildning skall vara flexibelt uppbyggd, vilket är en förutsättning för att utbudet skall kunna anpassas till arbetslivets behov. Innehållet i utbildningarna skall kunna förändras, vissa moment skall kunna omprövas och bytas ut med hänsyn till arbetslivets aktuella och framtida behov. Utbildningen kan därmed kännetecknas av aktualitet, som bl.a. förutsätter utbildningsanordnarens nära kontakter med arbetslivet för att få aktuell kunskap om teknisk utveckling och andra förändringar.

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning har i sitt slutbetänkande (SOU 1999:122) anfört att utbildningar inom den kvalificerade yrkesutbildningen fortsättningsvis endast bör medges fem starter. Skälet till detta är enligt kommittén att *”kunna skapa ett flexibelt och dynamiskt system där en reell prövning av utbildningens faktiska aktualitet kan genomföras. Genom en kontinuerlig omprövning av utbildningar frigörs också platser som gör det möjligt för nya utbildningsanordnare att delta i KY.”*

Det finns en konflikt mellan kraven på att eftergymnasial yrkesutbildning skall vara en känd och etablerad utbildning, vilket kräver en viss varaktighet och stabilitet för att åstadkomma, och kravet på flexibilitet och möjligheten att styra om resurser till andra behov och utbildningsanordnare efter en viss tid. Det kan vara ett problem att en oförändrad resursram innebär att andra nya angelägna utbildningar inte kan komma in i systemet. I arbetslivets perspektiv bör man betänka behovet av planeringshorisont avseende investeringar, personalförsörjning, ekonomisk planering etc. Sett ur individens perspektiv är det önskvärt att systemet har en varaktighet som ger

utrymme för studieavbrott för t.ex. militärtjänst, barnledighet och arbete. Varaktigheten behöver inte innebära att en specifik kurs finns tillgänglig under en lång tidsperiod, utan att systemet tillhandahåller en utbildningsinriktning som kan genomföras med hjälp av tillgodoräknande och individuell utformning i sådana fall. Dessutom bör systemet ha en sådan varaktighet som medger att elever redan vid val till gymnasium bör kunna planera för vidare studier inom den eftergymnasiala yrkesutbildningen. Om systemet står för kontinuitet och stabilitet, får man rum för både flexibilitet i utbudet och en viss varaktighet utan att skapa låsningar.

Utbildningar som styrs av efterfrågan, både genom arbetslivets medverkan lokalt och statsmakternas bedömningar, ger automatiskt en viss rörlighet i systemet. Utbildningar som inte längre efterfrågas, t.ex. inom en viss region, kan läggas ned, flyttas eller förändras. Det är utöver detta angeläget att det byggs in någon form av omprövningssystematik som ger ett vidare utrymme för omprioriteringar.

7.16 Distribution

Projektgruppens förslag: Utbildningar skall kunna ges på heltid och deltid samt i form av distansutbildning. Utbildningsstarter skall kunna ske vid flera tillfällen under året och inte bara knutet till de traditionella terminsstarterna.

Utbildningar skall som tidigare nämnts kunna ges på heltid och deltid. Möjlighet skall också finnas att undervisning förläggs till såväl kvällstid som till veckoslut. Det skall givetvis gå att bedriva hela eller delar av en utbildning i form av distansutbildning. Utbildningar skall också kunna genomföras såväl på terminsbasis som löpande över året.

Det är angeläget att utbildningsformen präglas av hög tillgänglighet. Eftergymnasial yrkesutbildning och annan utbildning måste kunna förläggas i tid och rum så att den kan anpassas till individens behov och förutsättningar.

7.17 Studerandefrågor

Projektgruppens förslag: Rättssäkerhet för studerande i eftergymnasial yrkesutbildning skall garanteras genom bestämmelser i författningstext. Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) skall vara instans för överklagande av vissa beslut inom eftergymnasial yrkesutbildning. Studentinflytande och representation i olika beslutsorgan skall garanteras. Frågor om avskiljande från utbildning skall regleras i författningstext. De studerandes möjligheter avseende personskadskydd, studievägledning, särskilt stöd till funktionshindrade och övriga studiesociala frågor bör ses över.

Utgångspunkten är att individen skall stå i centrum för utbildningspolitiken. Utbildningens expansion och ökad fokusering på mångfald och förbättrad social rekrytering leder till att studerandegruppen blir allt mer heterogen avseende bakgrund och förutsättningar. Viktigt beträffande individperspektivet är naturligtvis kvalitetsfrågor (tillsyn), pedagogiken (särskilt vuxenpedagogik) och valideringsfrågor (dessa frågor behandlas i andra sammanhang). Men även andra studiesociala frågor som studentinflytande, studiefinansiering, studentbostad, försäkringsfrågor och övriga rättsliga demokratifrågor är centrala och behöver belysas för att studerande vid eftergymnasiala yrkesutbildningar skall kunna få en god studiesituation. Det är angeläget att reglerna för de studerandes rättssäkerhet är speciellt anpassade efter de förutsättningar som skall gälla för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen. Skall man överföra delar från andra regelverk, bör man noga överväga hur de kan tillämpas på den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen. Studentinflytande och representation i olika beslutsorgan måste garanteras och de studerande skall ges möjlighet till insyn och tillfälle att påverka utbildningens uppläggning och genomförande på varje beslutsfattande nivå. Även frågor som rör avskiljande från utbildning måste klargöras och regleras i författningstext.

Riksdagen har nyligen tillstyrkt (bet. 1999/2000:UbU12) regeringens proposition Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan (prop. 1999/2000:28) där det föreslås att det av högskolelä-

gen skall framgå att kvalitetsarbetet är en gemensam angelägenhet för personalen och studenterna vid högskolorna. Det föreslås också att en bestämmelse skall införas i högskolelagen (1992:1434) som ytterligare markerar att studenterna skall ges möjlighet att få det inflytande som behövs för att på ett effektivt sätt kunna delta i och påverka arbetet i högskolan. Enligt lagförslaget skall universiteten och högskolorna verka för att studenterna tar aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. Som utgångspunkt skall enligt projektgruppens mening samma förutsättningar för studerandeinflytande ges eftergymnasial yrkesutbildning som gäller för studerande i högskolan.

Riksdagen har beslutat (bet. 1999/2000:UbU1, rskr. 1999/2000:94) på förslag av regeringen (prop. 1999/2000:5) att personskadeskyddet för studenter vid statliga universitet och högskolor skall förbättras. Förbättringen sker genom att det tecknas en för universiteten och högskolorna gemensam personskadeförsäkring som börjar gälla den 1 juli 2000. Studerande vid utbildningar som drivs i kommunal eller landstingskommunal regi eller som drivs av enskilda utbildningsanordnare omfattas inte av försäkringsskyddet. De som anordnar sådana utbildningar har, till skillnad från de statliga, möjlighet att redan i dag teckna olycksfallsförsäkringar för sina studenter. Studerande inom kvalificerad yrkesutbildning omfattas inte av försäkringsskyddet. I ett framtida system vore det angeläget att utnyttja arbetslivets möjligheter att finansiera en sådan försäkring. Andra frågor som sjukförsäkring, a-kassa och studenthälsovård är områden som också bör belysas närmare.

När det gäller möjlighet att överklaga beslut inom högskolan får studerande vända sig till ÖNH. Enligt 12 kap. 2 § högskoleförordningen (1993:100) får bl.a. följande beslut överklagas.

- Beslut om att en sökande inte uppfyller kraven på behörighet för att bli antagen till grundläggande högskoleutbildning,
- beslut att inte göra vissa undantag från behörighetsvillkor,
- beslut om tillgodoräknande av kurs,

- avslag på en students begäran om befrielse från ett obligatoriskt utbildningsmoment och
- avslag på en students begäran att få examensbevis eller utbildningsbevis.

Enligt projektgruppen skall ÖNH kunna utgöra instans för överklagande när det gäller eftergymnasial yrkesutbildning.

Enligt högskoleförordningen (1993:100) skall studenter ges tillgång till studievägledning och yrkesorientering inom högskolan. De studerande vid eftergymnasiala yrkesutbildningar kommer att engagera sig i en utbildning som leder till ett visst yrkesområde. De bör därmed vara införstådda med målet för utbildningen. Detta utesluter inte att det finns behov av råd och stöd i utbildningen. Det kan också finnas behov av yrkesvägledning. De studerande inom eftergymnasial yrkesutbildning skall därför enligt projektgruppens mening få del av sådan studie- och yrkesvägledning.

Vid högskoleutbildning kan studerande med funktionshinder erbjudas stöd för att följa undervisningen. Studiegången skall kunna anpassas till enskilda behov. Det går att få tillgång till anteckningshjälp, lektörshjälp, stödundervisning/handledning, assistans, tecken-språkstolkning, fadderstöd, förlängd tentamenstid samt viss teknisk utrustning och annan utrustning av betydelse för möjligheterna att fullfölja studierna. Det kan också gå att ordna individuell studiegång m.m. De studerande vid eftergymnasiala yrkesutbildningar skall enligt projektgruppens förslag också omfattas av dessa stöd.

7.18 Internationella beröringspunkter

<p>Projektgruppens bedömning: Eftergymnasial yrkesutbildning kan komma att omfattas av EU-direktiv om ömsesidigt erkännande och komma i fråga för internationellt studerande- och lärarutbyte.</p>

Historiskt har det funnits en fri arbetsmarknad över gränserna mellan de nordiska länderna. Inom EU gäller fri rörlighet på arbetsmarknaden som en huvudprincip. De internationella influenserna

och kopplingarna på arbetsmarknaden är i dag tydliga. Eftersom arbetsmarknaden globaliseras i allt högre utsträckning, är det självklart att den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall utformas med beaktande av ett internationellt arbetsmarknadsperspektiv.

För att garantera fri rörlighet inom EU har man antagit ett antal direktiv som syftar till att uppnå fri rörlighet för arbetstagare, etableringsfrihet och frihet att tillhandahålla tjänster. Huvuddelen av direktiven omfattar särskilda yrkesområden och innebär en harmonisering av lagstiftningen. De senare direktiven är antagna med hänsyn till subsidiaritetsprincipen och är mer generella till sin karaktär. Principen innebär i praktiken att EU endast skall vidta åtgärder (förutom på områden där den har exklusiv behörighet) om dessa är mer effektiva än de som kan vidtas på nationell, regional eller lokal nivå.

Syftet med dessa direktiv är att undanröja de hinder för den fria rörligheten för personer som medlemsländernas olika krav på kompetensbevis för utövande av en viss yrkesverksamhet utgör. I många av EU:s medlemsländer finns en omfattande reglering inom arbetsmarknaden. Den form av hinder som dessa personer kan möta är att ett annat land har särskilda restriktioner för ett visst yrke som innebär att yrkesutövaren måste ha ett särskilt nationellt behörighets- eller kompetensbevis.

I Sverige råder näringsfrihet som är garanterad i grundlagen och därför är ytterst få yrken reglerade här. När en svensk medborgare vill söka sig till ett annat EU-land kan hon eller han därför behöva visa upp examensbevis som visar vilken yrkeskompetens man besitter.

Personer som har genomgått den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen kommer att omfattas av tre generella direktiv (89/48, 92/51 och fr.o.m. 2001 dir. 99/42). Det första generella direktivet omfattar yrken som bygger på utbildningar från högskolan och som är minst tre år långa. Det andra direktivet (92/51) omfattar övriga yrken, som bygger på kortare högskoleutbildningar eller gymnasiala nivån och som inte omfattas av det tredje direktivet (99/42). De rättigheter som en medborgare har enligt direktiven är delvis förknippade med den nivån på den utbildningsanstalt som har utfärdat ex-

amensbeviset. I regel innebär detta en mer gynnsam bedömning om utbildningen hör till hemlandets högre utbildning.

Det nya direktivet (99/42/EEG) omfattar en stor grupp yrken inom olika näringsområden, främst inom hantverks- och servicesektorn. Syftet med direktivet är att säkerställa att en företagare eller arbetstagare skall kunna vara verksam i ett annat medlemsland trots att verksamheten i fråga är reglerad i värdlandet. Direktiven omfattar yrkesverksamhet inom handel, servicenärings (t.ex. frisörer, restaurangnäring), hantverksyrken, byggnadsverksamhet och vissa mindre företag, sammanlagt flera hundra yrkesaktiviteter. Grunden för bedömningen av ett annat lands myndigheter är den sökandes examensbevis men också yrkeserfarenhet.

7.19 Reguljär utbildning och arbetsmarknadsutbildning

Projektgruppens förslag: Delar av eftergymnasial yrkesutbildning och eventuellt tillhörande fristående kurser skall på samma sätt som högskoleutbildning kunna upphandlas som arbetsmarknadsutbildning.

En viktig skillnad vid jämförelse mellan det reguljära utbildningsväsendet och arbetsmarknadsutbildning är att individer inte söker till en arbetsmarknadsutbildning utan anvisas en utbildningsplats i samråd med och av arbetsförmedlingen. De som kommer i fråga för arbetsmarknadsutbildning är personer som är arbetslösa eller riskerar att bli det. Det finns inte några formella krav i form av betyg för att delta i en utbildning. Däremot förekommer såväl intervjuer som tester av olika slag för att kartlägga motivation och förkunskaper.

I jämförelse med det reguljära utbildningssystemet, som i första hand skall tillgodose individernas behov av basutbildning, fokuserar arbetsmarknadsutbildning i dag främst på arbetsgivarnas efterfrågan på utbildad arbetskraft. Arbetsmarknadens temporära behov av yrkeskompetens avgör arbetsmarknadsutbildningarnas inriktning,

omfattning och innehåll, vilket leder till lokala variationer beroende på aktuell arbetsmarknadsstruktur.

Yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningar kan vara i nivå med utbildningar som ges i det reguljära utbildningssystemet på såväl gymnasial som högskolenivå. Det förekommer även vissa enkla förberedande moment som ligger på grundskolenivå.

Arbetsmarknadsutbildningen är ett system som är åtskilt från det reguljära. Personer som har deltagit i en arbetsmarknadsutbildning får i normalfallet intyg efter avslutad utbildning. Om utbildningen upphandlas i det reguljära utbildningsväsendet kan betyg utfärdas under förutsättning att eleven har giltiga förkunskaper och att kursplanen fullföljts i sin helhet. Detsamma gäller om eleven deltar i arbetsmarknadsutbildning i det reguljära utbildningsväsendet som inte är upphandlad. Dessa utbildningar avser främst förberedande utbildning. Arbetsmarknadsutbildning i det reguljära utbildningsväsendet sker i begränsad utsträckning. Anledningen till denna konstruktion är att systemet annars skulle ge upphov till felaktiga incitamentsstrukturer. För utbildningar inom det reguljära utbildningssystemet antas elever genomgående i konkurrens med varandra. Att erbjuda dem som anvisas en utbildningsplats samma utbildning, utbildningsbidrag och dessutom meritering med samma slags betyg kan skapa orättvisor och ge fel signaler till dem som normalt söker till utbildningar. Ett sätt att markera skillnaderna är att slå fast att arbetsmarknadsutbildningar är omstruktureringsutbildningar som normalt skall vara korta och tydligt inriktade mot en aktuell efterfrågan på arbetsmarknaden. Det finns då ingen avsikt att gynna somliga personer framför andra med betalda långa utbildningar.

En viktig princip som brukar framhållas är att återvändsgränder i utbildningssystemet så långt som möjligt skall undvikas. Det bör därför ges möjligheter för personer som har deltagit i en arbetsmarknadsutbildning att söka in till en eftergymnasial yrkesutbildning. Sådana personer kan t.ex. genomgå olika test för att kartlägga sin förmåga att tillgodogöra sig utbildningen, alternativt tentera av kurser.

Omfattningen av arbetsmarknadsutbildning har traditionellt bestämts av storleken på arbetslösheten. Utbildningen kan också ses

som en signal på arbetsmarknadens behov av yrkesutbildad arbetskraft, som inte kan tillgodoses via det reguljära utbildningssystemet. Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har också vuxit fram med utgångspunkt i arbetsmarknadens behov. Ett system med en formaliserad eftergymnasial yrkesutbildning kan medföra att arbetsmarknadsutbildningen kan fokusera på arbetsmarknadens mera kortsiktiga rekryteringsbehov. Arbetsmarknadsutbildningen bör därför vara tydligt inriktad mot efterfrågade yrken och kompetenser samt bristsituationer. Detta underlättar möjligheten att göra en tydlig avgränsning mellan arbetsmarknadsutbildning och reguljär utbildning. Den eftergymnasiala yrkesutbildningen kan tillhandahålla fleråriga kvalificerade yrkesinriktade utbildningar medan arbetsmarknadsutbildning huvudsakligen tar ansvar för korta yrkesinriktade kurser som ger tillräcklig kompetens för att en person skall kunna erhålla anställning. Arbetsmarknadsutbildningen kan i vissa fall vara längre om det är nödvändigt.

En effektivt eftergymnasial yrkesutbildning kan minska behoven av arbetsmarknadsutbildning och medföra att den får en tydligare roll. Arbetsmarknadsutbildningarna bör därför i första hand vara korta, korrigera kortsiktiga bristtendenser på arbetsmarknaden och stärka arbetslösas möjligheter att få ett arbete. De mera långsiktiga behoven kan främst tillgodoses med utbildningar inom eftergymnasial yrkesutbildning.

Deltagarna i eftergymnasial yrkesutbildning skall som utgångspunkt finansiera sina studier med studiemedel, inte med utbildningsbidrag. Utbildningen måste vara så attraktiv att den av individen betraktas som en lönsam investering. En sådan lönsamhet är uppenbar när utbildningen är av hög kvalitet och leder till ett arbete med en arbetsinkomst som på sikt kompenserar för satsningen på utbildning. Det är viktigt att dra en gräns för vad som är möjligt att upphandla som arbetsmarknadsutbildning. När det gäller eftergymnasial yrkesutbildning skall det enligt projektgruppens uppfattning vara möjligt att på samma sätt som med högskoleutbildning upphandla delar av sådan utbildning och eventuellt tillhörande fristående kurser.

8 Modeller för organisation

8.1 Organisationsmodellerna i utvecklingsplanen

I utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) angav regeringen att den eftergymnasiala yrkesutbildningens utbud skall inriktas mot arbetsmarknadens behov och att rekrytering till utbildningen skall ske nationellt. Utgångspunkten för organisationen bör vara den starka arbetslivsanknytning och flexibilitet som kännetecknar den kvalificerade yrkesutbildningens verksamhet. Vidare betonade regeringen att oavsett hur man organiserar de eftergymnasiala yrkesutbildningarna finns det ett behov av ett nationellt organ som fastställer tydliga kriterier, mål och kvalitetsaspekter för dessa utbildningar för att bl.a. garantera ett nationellt utbildningsutbud och undvika effektivitetsförluster genom att parallella utbildningar bedrivs. Tre olika alternativa modeller presenterades.

”Ett alternativ är att knyta de eftergymnasiala yrkesutbildningarna till högskolan. För att behålla flexibiliteten i systemet bör man då inrätta någon form av särskilda yrkes-/branschnämnder (YN) under högskolestyrelsen som har det operativa ansvaret för de eftergymnasiala utbildningarna. Dessa nämnder kan ha en sammansättning i form av en majoritet från arbetslivet samt representanter från utbildningsanordnare och kommuner. En nämnd skall inte utgöra ledningsgrupp för genomförandet av enskilda utbildningar utan i stället samordna ett regionalt utbud med olika anordnare samt ansvara för resurserna och fördelningen av utbildningar mellan olika anordnare.

Ett argument för att lägga ansvaret på högskolan är att detta skulle klargöra utbildningarnas plats i utbildningssystemet samtidigt som poäng och examina blir enhetliga för vidare studier eller fortsatt yrkesverksamhet. Inom högskolan finns hela spektrat från traditionella akademiska ämnesstudier, baserade på vetenskaplig/konstnärlig grund till mera praktiskt inriktade yrkesutbildningar. För att bevara de ”nya” eftergymnasiala yrkesutbildningarnas särart, flexibilitet, mångfalden av anordnare m.m. är det emellertid väsentligt att utbildningarna i fråga blir föremål för vissa författningsmässiga särregleringar.

Ett annat alternativ skulle vara att upprätta en egen myndighet för de eftergymnasiala yrkesutbildningarna, som i stort sett skulle ha samma funktion och arbetsuppgifter som KY-kommittén har i dagsläget. Denna myndighet skulle således vara den centrala instans som svarar för fördelningen av eftergymnasial yrkesutbildning i hela landet. Ett argument för att upprätta en separat myndighet är vikten av att värna om utbildningarnas särarter, den starka arbetslivsanknytningen som säkerställer kvaliteten och relevansen av enskilda utbildningar, flexibiliteten i användandet av olika utbildningsanordnare m.m.

Ytterligare ett alternativ är att det operativa ansvaret för yrkesutbildningarna, ansökningsförfarandet m.m. skulle kunna ligga på de regionala kompetensråden som för närvarande upprättas i varje län. Syftet med upprättandet av dessa råd är att snabbare kunna identifiera specifika områden där det råder eller befaras uppstå brist på arbetskraft och ge berörda aktörer möjlighet att tidigt anpassa utbildningsutbudet till det regionala näringslivets efterfrågan, samtidigt som arbetslivets egen kompetensutveckling kan stimuleras. I dessa råd skall företrädare för näringslivet, offentliga arbetsgivare, utbildningsanordnare, högskola, KY, kommuner, länsarbetsnämnder och andra utbildningsanordnare ingå.”

I det följande kommer projektgruppen att genomföra en analys med utgångspunkt dels i de organisationsmodeller och utgångspunkter från utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) som presenteras ovan, dels i uppdraget till projektgruppen. I föregående kapitel har projektgruppen gjort bedömningar och redogjort för överväganden om de kriterier som bör forma den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen. Dessa kriterier kan ställas upp oberoende av utbildningsformens organisatoriska hemvist.

De organisationsmodeller som anges i utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) beskrivs och utvecklas nedan med utgångspunkt i kriterier som projektgruppen lyfter fram i kapitel 7. Vissa av kriterierna påverkas i högre utsträckning av valet av organisationsmodell. Varje organisationsmodell analyseras också med hänsyn till dess möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på

försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning, ge utbildningsformen organisatorisk klarhet och legitimitet samt tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande. I kapitel 10 lämnar projektgruppen sitt förslag om hur eftergymnasial yrkesutbildning kan organiseras med utgångspunkt i en av dessa modeller.

8.2 Anknutet till högskolan

År 2000 bedrivs högre utbildning och forskning vid 13 universitet och 23 högskolor för vilka staten är huvudman. Dessa lyder under Utbildningsdepartementet med undantag för Sveriges lantbruksuniversitet som tillhör Jordbruksdepartementets verksamhetsområde. När begreppet högskolan används i bestämd form utan att syfta på en bestämd högskola, fungerar det som ett samlingsbegrepp för den verksamhet som regleras i högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100) och innefattar alltså även verksamheten vid universiteten. Varje högskola/universitet är en egen myndighet under regeringen. För varje högskola/universitet finns en styrelse som ansvarar för verksamheten inom sitt myndighetsområde.

Vid sidan av den statliga högskolan finns det ett antal enskilda utbildningsanordnare som har fått tillstånd att utfärda examina som finns upptagna i högskoleförordningens (1993:100) bilaga 2 (examensordningen). Dessa utbildningsanordnare finns upptagna i bilagan till förordningen (1993:956) om tillstånd att utfärda vissa examina. Bland dessa finns t.ex. Handelshögskolan i Stockholm, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola för Chalmers tekniska högskola AB och Stiftelsen Högskolan i Jönköping för Internationella Handelshögskolan i Jönköping AB, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping AB och Ingenjörshögskolan i Jönköping AB.

För att i den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen kunna behålla och utveckla de särarter som kännetecknar försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning, bör enligt utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) särskilda s.k. yrkesnämnder inrättas vid berörda högskolor och universitet, med ett planeringsansvar för

eftergymnasial yrkesutbildning. Detta ansvar innefattar en beredskap att analysera och bedöma ett utbildningsbehov. Som tidigare nämnts anser projektgruppen att verksamheten för eftergymnasial yrkesutbildning bör regleras i särskild lag och förordning. I detta alternativ innebär det att utbildningen särregleras i förhållande till gällande högskolelag (1992:1434) och högskoleförordning (1993:100).

Regeringen bör årligen ge respektive universitet eller högskola ett särskilt uppdrag i regleringsbrev där resurser för utbildningen och dess dimensionering och den huvudsakliga inriktningen på olika yrkesområden anges. Frågor rörande eftergymnasial yrkesutbildning skulle i så fall beredas enligt normalförfarande när det gäller underställda myndigheter. Tänkbart är att det knutet till Utbildningsdepartementet inrättas en separat funktion som bereder frågor om dimensionering och huvudsaklig inriktning för den eftergymnasiala yrkesutbildningen. Inom universitetet eller högskolan bör en yrkesnämnd svara för att bereda frågor rörande eftergymnasial yrkesutbildning.

Som grund för fördelning av platser och prioritering av inriktningar bör ligga en analys av arbetslivets efterfrågan och behov både på nationell nivå och i olika regioner. Som en del i budgetprocessen bör universitetet eller högskolan, efter hörande av yrkesnämnden, i budgetunderlaget lämna en bedömning av behov och efterfrågan av eftergymnasial yrkesutbildning i regionen. På detta sätt får också högskolan del av information om olika utbildningsbehov hos arbetskraften, vilket kan ha betydelse även för högskoleutbildningens dimensionering och inriktning. Resultaten av verksamheten redovisas årligen till regeringen i årsredovisning. Platsfördelning för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen bör ske separat i förhållande till respektive högskolas nuvarande utbildningsuppdrag. Att på detta sätt direkt fördela medel som är avsedda för eftergymnasial yrkesutbildning bedöms som nödvändigt för att ge möjlighet för den centrala nivån att styra omfattning och dimensionering efter arbetsmarknadssituation och bristsituationen i respektive bransch och region.

Yrkesnämnden bör inte utgöra ledningsgrupp för genomförandet av enskilda utbildningar utan i stället planera för och samordna ett regionalt utbud med olika anordnare. Yrkesnämnden bör vara den instans som prövar utbildningar mot gällande regelverk. De universitet och högskolor som regeringen utser och som inrättar en yrkesnämnd bör automatiskt få tillstånd att anordna eftergymnasial yrkesutbildning. Respektive högskola bör ensam eller i samverkan med utbildningsanordnaren ges rätt att utfärda examen för eftergymnasial yrkesutbildning. Därutöver bör medges statsbidrag för den omfattning och inriktning av utbildningen som framgår av regeringens beslut och rätt till studiestöd för studerande vid utbildningen. Som tidigare nämnts i kapitel 7 föreslås Högskoleverket få ansvar för tillsyn, kvalitetsgranskning och viss uppföljning.

Yrkesnämndens sammansättning bör utgöras av företrädare för arbetslivet, högskolan, kommunerna och de studerande. I övrigt bör företrädare kunna utses beroende på regionala förhållanden och övrig organisationsstruktur. Representanter för arbetslivet bör utgöra flertalet av ledamöterna i yrkesnämnden. Syftet är att garantera den eftergymnasiala yrkesutbildningens fortsatta koppling till arbetslivet samtidigt som man bibehåller ett starkt engagemang från arbetslivet och dess företrädare i utformningen av utbildningarna.

Utbildningarnas ledningsgrupper underställs yrkesnämnden. Dessa grupper bör få det operativa ansvaret för att genomföra utbildningarna enligt gällande regler och yrkesnämndens direktiv. Även ledningsgrupperna bör ha en sammansättning som nämnden men med den skillnaden att företrädarna för arbetslivet bör utgöras av de organisationer och företag som är berörda av utbildningen och av anordnare som ansvarar för aktuell utbildning.

8.2.1 Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning

Utbildningens nivå blir fastställd och klarlagd om utbildningarna knyts till högskolan. Den blir då ett likvärdigt alternativ till traditio-

nell högskoleutbildning men med nya anordnare inom ramen för högskolans verksamhet. På samma sätt kan examen för den eftergymnasiala yrkesutbildningen vinna erkännande och legitimitet då universitetet eller högskolan ensam eller i samarbete med utbildningsanordnaren utfärdar examensbeviset.

Tillgodoräknande av tidigare utbildning är inte bara ett problem som rör övergång mellan utbildningsformer. Problematiken existerar även vid övergång inom högskolan mellan olika studieorter. Att knyta systemet till högskolan innebär inte någon komplett lösning för att undvika återvändsgränder i utbildningssystemet. Däremot kommer det sannolikt att underlätta för tillgodoräknande genom den organisatoriska närheten mellan yrkesnämnden och högskolans institutioner.

Utbildningsutbudet bör fortsatt vara efterfrågestyrt genom arbetslivets direkta medverkan i utformningen av utbildningarna. Högskolan utgör i dag en decentraliserad utbildningsform där varje universitet och högskola har en hög grad av självbestämmande. Formen medger därför anpassning till regionala förutsättningar och behov men ökar också risken för att likartad utbildning genomförs på många orter utan samordning i ett nationellt perspektiv.

Vissa utbildningsinriktningar kan i regioner där högskoleutbildningen har en uttalad profil och inriktning mot något eller några utbildningsområden få svårare att etableras. Det kan uppstå en situation där det finns efterfrågan inom en bransch som inte finns representerad i det ordinarie utbildningsutbudet eller inte ingår i kompetensen hos det universitet eller den högskola som geografiskt ligger närmast. Det måste av den orsaken finnas möjligheter till samverkan mellan regioner för att ta fram förslag till utbildningar. I andra regioner, t.ex. Stockholm, finns det flera universitet och högskolor med särskilda utbildningsuppdrag med stark profilering och inriktning mot bestämda utbildningsområden. Mot bakgrund av detta bör det i så fall övervägas om alla högskolor skall ha en egen yrkesnämnd eller om det t.ex. skall finnas en gemensam yrkesnämnd för berörda högskolor i regionen. Om flera högskolor har en gemensam yrkesnämnd är det angeläget att en högskola får huvudansvar.

Högskolans internationella nätverk är utbrett och inarbetat. De regelverk som i dag styr högskolorna i detta avseende bör därför snabbt kunna tillämpas på ett framtida eftergymnasialt yrkesutbildningssystem bl.a. när det gäller utbytesprogram.

Universitet och högskolor är självständiga organisationer som ansvarar för sin verksamhet och för att den håller god kvalitet. Högskoleverket har till uppgift att utföra kvalitetsbedömningar. När det gäller kvalitet och likvärdighet bör högskolans nuvarande system med kvalitetsgranskning från Högskoleverkets sida i princip vara fullt tillämbart. Det bör även vara naturligt att Högskoleverket genomför kvalitetsgranskningen om utbildningsnivån föreslås vara eftergymnasial som tidigare definierats. Här gäller dock att kvalitetsgranskningen görs utifrån en särreglering och inte ställs i relation till övrig högskoleutbildning. En skillnad gentemot högskolans nuvarande utbildning är dels att den inte kräver forskningsanknytning, dels att tyngdpunkten bör läggas vid utbildningarnas yrkesrelevans.

8.2.2 Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning

Ett inordnande i högskolan av eftergymnasial yrkesutbildning utifrån en KY-modell innebär implementering av en ny utbildningsform i en väl etablerad organisationsstruktur med starka kännetecken. Det finns i det här sammanhanget en risk för att den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen på sikt kan förlora en del av sin särart genom att den förlikas med och anpassas till den yrkesutbildning som i dag genomförs inom ramen för högskolan. Projektgruppen har i tidigare kapitel föreslagit att eftergymnasial yrkesutbildning oavsett organisationsform bör regleras i särskild lag och förordning. En sådan särreglering kan bidra till att fortsatt utveckla de särarter som kännetecknar försöksverksamheten med viss kvalifice-

rad yrkesutbildning i en framtida eftergymnasial yrkesutbildning, även i en modell där den knyts till högskolan.

Intresset från universitet och högskolor att anordna kvalificerad yrkesutbildning har varierat under försöksverksamheten. Enligt uppgifter från betänkandet Kvalificerad yrkesutbildning (SOU 1999:122) och Utvärderingen av KY (SOU 1999:119) har 19 utbildningar av 281 haft en ett universitet eller en högskola som ansvarig utbildningsanordnare. Detta motsvarar 14 procent av utbildningsplatserna.

8.2.3 Organisatorisk klarhet

Detta organisationsalternativ har enligt utvecklingsplanen (skr. 1998/99:121) som förutsättning att det tillskapas yrkesnämnder under universitets- och högskolestyrelserna. Nämnderna har föreslagits i syfte att säkra de särarter som skall känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning. Emellertid finns det risk för att detta alternativ skapar oklarhet när det gäller förhållandet mellan yrkesnämnden och högskolestyrelsen. Det bör övervägas om någon ledamot i högskolestyrelsen bör vara med i yrkesnämnden. Inom högskolorna finns för andra utbildningar särskilda nämnder för planering av utbildning. Yrkesnämnden kan bli ett organ som är likvärdigt med dessa och som har ett avgränsat ansvarsområde.

8.2.4 Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande

Resursfördelning i denna modell innebär att underlag bör sammanställas och beredas inom Utbildningsdepartementet som grund för regeringens förslag och riksdagens beslut om ramar vad gäller översiktlig dimensionering och inriktning. Universitetet eller högskolan

och dess yrkesnämnd bör sedan utifrån beviljade ramar få till uppgift att planera, samordna, pröva och följa upp. Modellen får därför konsekvenser av administrativ och ekonomisk karaktär som innebär att den yrkesnämnden som tillsätts bör tillförsäkras kansliresurser för att kunna handlägga ansökningar om genomförande av eftergymnasial yrkesutbildning.

I en decentraliserad modell finns det alltid en risk för att likartad utbildning kommer att genomföras på många olika platser i landet. Detta kan i ett nationellt perspektiv innebära en likriktning av utbildningarnas inriktning som inte motsvarar ett totalt nationellt behov. Vid prioritering kan vissa utbildningar konsekvent komma i andra hand om enbart regionernas prioriteringar mellan behov blir vägledande. En nationell överblick är därför nödvändig.

Det är också angeläget att i ett nationellt perspektiv optimera platstillgången, så att platserna totalt sett i mesta möjliga mån fylls med sökande. I ett decentraliserat alternativ minskar möjligheterna till styrning av resurser och enskilda utbildningar i detta avseende. Universiteten och högskolorna konkurrerar om de sökande, som antas efter nationell rekrytering. Vid ett alltför likriktat utbildningsutbud finns det en risk för att alla utbildningsplatser inte fylls.

8.3 Upprättande av en särskild myndighet

Försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har på nationell nivå genomförts av Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning med tillhörande kansli. Kommitténs arbete har till stora delar varit myndighetsliknande. Om en organisationsmodell med en ny myndighet väljs för den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen, kan denna organisation väsentligen baseras på det sätt som försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning har organiserats.

All administration och handläggning av ansökningar sker i denna modell på central nivå. I detta alternativ finns till skillnad från hög-

skolemodellen och modellen med regionala kompetensråd ingen regional funktion.

Det bör i denna modell inrättas en särskild myndighet som be- myndigas att fatta beslut om tillstånd att få anordna eftergymnasial yrkesutbildning. Besluten bör medge statsbidrag och berättigande till studiestöd för de studerande vid utbildningen samt tillstånd för aktuell utbildnings ledningsgrupp att utfärda examen. Myndigheten utgör länken mellan regeringen och utbildningsanordnarna. För att leda verksamheten utser regeringen en chef och en styrelse. Styrelsen bör ges en allsidig sammansättning med representanter för näringsliv, parterna på arbetsmarknaden, kommun, högskola, stude- randeorganisationer m.fl. Regeringen bör årligen ge uppdrag till myndigheten inom ramen för ett särskilt anslag. Uppdraget som bör lämnas i regleringsbrev kan innehålla riktlinjer för dimensionering, eventuellt prioriterade utbildningsinriktningar etc.

Myndigheten bör fördela medel nationellt till de olika utbildningsanordnarna. Som stöd för sin prövning av ansökningar om att få anordna eftergymnasial yrkesutbildning, har beslutande funktion de centralt angivna kvalitetskriterierna som skall garantera likvärdighet och en hög kvalitet. Myndigheten bör ansvara för att följa prognoser om och analyser av arbetsmarknadens behov för att få ett fördjupat underlag för prioriteringar inom ramen för de resurser som myndigheten förfogar över. Prognoserna och analyserna kompletterar det underlag som utbildningsanordnarna, med sin direkta förankring i arbetslivet, bör lämna i sin ansökan om att få anordna utbildning. Myndigheten bör även få stöd genom de regionala kompetensråden, vars uppgifter bör inhämtas. En löpande dialog bör utvecklas.

Myndigheten bör också ha möjlighet att inrätta referensgrupper med allsidig sammansättning för att inhämta ytterligare information om arbetsmarknadens behov.

Att pröva ansökningar om att få anordna eftergymnasial yrkes- utbildning och att verka för att göra utbildningsformen känd och dess roll i utbildningsväsendet tydlig och synlig bör bli myndighe- tens viktigaste uppgifter. Myndigheten bör därför svara för övergri-

pande information om utbildningar och marknadsföring av utbildningsformen

För utövande av tillsyn är, enligt projektgruppens uppfattning, oberoende och objektivitet nyckelord. Av det skälet bör någon annan instans än myndigheten svara för tillsyn och kvalitetsgranskning av utbildningar, utöver den granskning som myndigheten gör av ansökningar. Som tidigare har nämnts kan Högskoleverket vara en lämplig tillsynsinstans.

Utbildningarnas ledningsgrupper bör underställas myndigheten. Dessa grupper bör få det operativa ansvaret att genomföra utbildningarna enligt gällande regler och myndighetens direktiv. Som tidigare poängterats bör dessa ledningsgrupper bestå av en majoritet från arbetslivet. Om man väljer denna organisationsmodell är det av mycket stor vikt att högskolan finns representerad i varje utbildnings ledningsgrupp. Syftet är att på detta sätt verka för en samordning och balansering av de olika utbildningarnas utbud men också med avseende på frågor om validering, tillgodoräknande och kvalitet.

8.3.1 Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning

Fastställandet av utbildningsnivån avgörs i denna modell främst av hur nivån kan komma att regleras i författningstext. Det är sedan de styrande kriterierna och annan kvalitetssäkring som upprätthåller den förutbestämda nivån. Den organisatoriska hemvisten ger alltså ingen hjälp i denna modell för att likställa den eftergymnasiala yrkesutbildningen med högskolenivå. Detta ställer höga krav vid utformandet av regelverket.

Frågan om tillgodoräknande kan i förhållande till högskolealternativet vara mer problematisk om en fristående myndighet är värddorganisation för eftergymnasial yrkesutbildning. Tillgodoräknandet bör vara mottagande institutions uppgift. Myndigheten bör därför kunna hantera dokumentationskrav över genomförd utbildning på

ett framsynt sätt. Detta kan dock inte enbart lösas inom ramen för eftergymnasial yrkesutbildning utan bör ses över även i andra sammanhang.

Den nära kopplingen mellan en prövande central funktion och det lokala och regionala arbetslivet bidrar till att minska effektivitetsförluster genom att parallella utbildningar kan undvikas i större utsträckning än i en decentraliserad modell. Möjligheterna till effektiv samverkan mellan regioner och branscher ökar med en nationell sammanhållande myndighet med överblick över hela utbildningsutbudet. Hur utbudet relateras till befintliga och kommande högskoleutbildningar blir dock mer osäkert i denna modell.

Utbildningsutbudet i en modell med särskild myndighet kan styras med mera direkt verkan än i en decentraliserad modell. Beslut om t.ex. prioriteringar, omfattning och inriktning i ett nationellt perspektiv kan snabbare få genomslagskraft på lokal nivå. Samtidigt kan en starkt centraliserad styrning, som i denna modell, minska den administrativa flexibiliteten och förmågan till utveckling av utbildningarna. Avståndet mellan central nivå och de faktiskt genomförda utbildningarna innebär att styrningen kan bli mera statisk och generell än i en decentraliserad modell.

I fråga om internationella beröringspunkter behöver myndigheten som en del av sin utåtriktade verksamhet bygga upp ett internationellt kontaktnät för att verka för ett internationellt utbyte och deltagande i olika internationella program som t.ex. Sokrates och Leonardo da Vinci.

8.3.2 Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning

I denna modell ges särskilda förutsättningar för att ur den egna utbildningsformens perspektiv ge utbildningarna och kringliggande

organisation det som behövs för att långsiktigt utveckla den eftergymnasiala yrkesutbildningen. Det finns heller inga andra organisationer vars kulturer påverkar. Utbildningsformen bör styras genom särskild lag och förordning om eftergymnasial yrkesutbildning och genom regleringsbrev. För verksamheten bör ett anslag finnas med medel för såväl operativ verksamhet som administration och utvecklingsverksamhet.

8.3.3 Organisatorisk klarhet

Utbildningsformen får i denna organisatoriska hemvist en egen struktur. Organisationsstrukturen formas enbart utifrån utbildningsformens egenskaper och anpassas efter dess förutsättningar. En central myndighet som svarar för den övergripande planeringen av hela utbildningsformen innebär att myndigheten står för att ge området en sammanhållande identitet. Detta har projektgruppen tidigare lyft fram som en viktig förutsättning för att utbildningsformen skall bli framgångsrik och attraktiv för såväl sökande och anordnare som avnämare.

8.3.4 Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande

Alternativet med en särskild myndighet kan tillgodose ett krav på rationellt resursutnyttjande. Dels undviker man uppbyggnaden av kanslifunktioner som är kopplade till respektive regionalt kompetensråd eller yrkesnämnd och därigenom skapar merkostnader, dels finns de bästa förutsättningarna att undvika effektivitetsförluster genom att parallella utbildningar i större utsträckning kan förhindras.

I en centraliserad modell ges möjligheter att undvika att likartad utbildning genomförs på för många platser i landet, genom att hänsyn tas till det nationella behovet. Optimering av platstillgång har också större möjligheter att få genomslag om viss prioritering och beslutsfattande sker på central nivå.

I ett system med ett begränsat antal utbildningsplatser kan detta vara ett realistiskt alternativ. Hur mycket den eftergymnasiala yrkesutbildningen skall expandera och de effekter en eventuell expansion får på en fortsatt nationell hantering av ansökningar och utfärdande av examina är svårt att förutse. Det finns en viss risk att myndigheten vid en markant expansion får svårt att etablera en tät kontakt med utbildningsanordnare om inte administrationen ökas kraftigt.

8.4 Regionala kompetensråd

De regionala kompetensråden har etablerats i varje län men är fortfarande under utveckling och söker sina arbetsformer. De har bildats för att det hittills har saknats ett fungerande system för samverkan i syfte att balansera utbildningsutbudet och arbetsmarknadens efterfrågan. En sådan samverkan kan effektivare motverka olika bristsituationer på arbetsmarknaden. Inom ramen för de regionala kompetensråden kan olika prognoser och bedömningar som utförs av olika arbetsgivar-, bransch- och arbetstagarorganisationer tas tillvara i utbildningsplaneringen. De regionala kompetensråden regleras inte av någon lag, förordning eller instruktion och de saknar formella befogenheter.

Råden skall halvårsvis rapportera till regeringen och däremellan verka på regional nivå genom att bl.a. samla in prognoser och faktaunderlag, sammanställa analyser och jämförelser om tillgång och efterfrågan på arbetskraft, ge råd och riktlinjer rörande dimensionering av och inriktning för olika utbildningar samt rekryteringsinsatser. Tanken har varit att rådets rapporter skall kunna utgöra underlag för universitets och högskolors samt kommuners beslut om dimensionering, men också tjäna som underlag för regeringens beslut om resurser för t.ex. kvalificerad yrkesutbildning.

En uppföljning från Arbetsmarknadsstyrelsen (PM 1999-02-04) visade att med något undantag hade alla länsarbetsnämnder tagit sig an frågan om kompetensråd, men att dessa hade kommit olika långt i utveckling och ambitionsnivå. I Statskontorets PM (dnr 1999/338-

5) bekräftas att råden har kommit olika långt och att det saknas operationella instrument för att genomföra eventuella förslag.

I regeringens proposition Regional tillväxt – för arbete och välfärd (prop. 1997/98:62) gjordes bedömningen att den regionala samverkan som syftar till en bättre balans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft borde förstärkas, bl.a. genom regionala kompetensråd.

Näringslivets struktur och utvecklingsförutsättningar ser olika ut i skilda regioner. Gemensamt för samtliga delar av landet är dock vikten av tillgång till arbetskraft som besitter den specifika kompetens som det regionala arbetslivet efterfrågar. Brist på arbetskraft med relevant kompetens riskerar annars att bli en s.k. flaskhals, dvs. efterfrågan på arbetskraft i kombination med arbetslöshet, som hindrar företagens möjlighet att växa och som därmed påverkar samsättningsutvecklingen negativt.

Rådens uppgift är att utifrån en samlad bild av de regionala utbildningsbehoven, med betoning på analys av flaskhalsproblem, ge förslag på kort- och långsiktiga åtgärder utifrån arbetslivets behov. Det kan t.ex. avse kompetensutveckling av befintlig personal, rekryteringsåtgärder eller anpassning av utbildningsutbudet.

Råden har också till uppgift att sprida information och ge kunskap om förändringsprocesser och arbetsorganisations- och ledarskapsfrågor anpassade till de regionala och lokala förutsättningarna. Råden skall dessutom följa upp de åtgärder och antaganden som förslagen resulterade i. Arbetsmarknadsstyrelsen och Statens skolverk har fått i uppdrag av regeringen att senast den 7 augusti 2000 inhämta och sammanställa rådens synpunkter på utbildningsinsatser m.m.

Regeringen har gjort bedömningen att råden skall företrädas av näringslivet, offentliga arbetsgivare och arbetstagarorganisationer samt utbildningsanordnare med ansvar för dimensionering och inriktning av utbildning. Bland företrädare för utbildningsväsendet finns bl.a. högskola, kvalificerad yrkesutbildning, kommuner, länsarbetsnämnder samt beslutsgrupper för strukturfondsprogram.

De regionala kompetensråden kan ges samma uppgift som de föreslagna yrkesnämnderna i modellen där eftergymnasial yrkesut-

bildning knyts till högskolan. Råden skulle då med avseende på eftergymnasial yrkesutbildning ha till uppgift att samordna ett regionalt utbud med olika anordnare samt ansvara för resurserna och fördelningen av utbildningar mellan olika anordnare.

Regeringen bör årligen ge respektive kompetensråd ett särskilt uppdrag där resurser för utbildningen och dess dimensionering och den huvudsakliga inriktningen på olika yrkesområden anges. En central planeringsinstans bör även i denna modell utgöra länken mellan regeringen och den eftergymnasiala yrkesutbildningen samt svara för platsfördelning utifrån de förslag som lämnas från respektive kompetensråd.

Kompetensråden har olika huvudmannaskap. I ett flertal län är det länsarbetsnämnden som är värdorganisation och i några fall är det länsstyrelsen. Detta innebär att en nationell planeringsfunktion knuten till Utbildningsdepartementet med företrädare för Utbildningsdepartementet, Näringsdepartementet och Finansdepartementet bör samordna styrningen av kompetensråden i frågor rörande eftergymnasial yrkesutbildning.

Till grund för fördelning av platser och dess yrkesinriktning bör ligga en analys av arbetslivets efterfrågan och behov både på nationell nivå och i olika regioner. Platsfördelning för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen bör ske separat och fördelas till respektive regionalt kompetensråd. Detta för att garantera en viss omfattning och för att ge möjlighet att styra dimensioneringen efter bristsituationen i respektive bransch och region.

De regionala kompetensråden bör i likhet med de tidigare nämnda yrkesnämnderna inte utgöra ledningsgrupp för genomförandet av enskilda utbildningar utan i stället planera för och samordna ett regionalt utbud med olika anordnare. Det regionala kompetensrådet bör vara den instans som prövar utbildningar mot gällande regelverk. De regionala kompetensråden bemyndigas att besluta om tillstånd att få anordna eftergymnasial yrkesutbildning. Besluten bör medge statsbidrag och berättigande till studiestöd för studerande vid utbildningen samt tillstånd för aktuell utbildnings ledningsgrupp att utfärda examen. Därutöver bör de regionala kompetensråden ha ett

fortlöpande uppföljningsansvar och skyldighet att rapportera till Högskoleverket, som föreslås få tillsynsansvar.

De regionala kompetensrådets sammansättning bör ses över så att arbetslivet får en stark representation i syfte att garantera den eftergymnasiala yrkesutbildningens fortsatta koppling till arbetslivet samtidigt som man bibehåller ett starkt engagemang från arbetslivet och dess företrädare i utformningen av utbildningarna.

Utbildningarnas ledningsgrupper bör underställas de regionala kompetensråden. Dessa grupper bör få det operativa ansvaret att genomföra utbildningarna enligt gällande regler och de regionala kompetensrådets direktiv. Ledningsgrupperna bör ha den sammansättning som tidigare nämnts med företrädare för kommun, universitet eller högskola, ansvarig utbildningsanordnare, studerande och arbetsliv. Företrädare för arbetslivet bör utgöra ledningsgruppens majoritet och representera de organisationer och företag som är berörda av aktuell utbildning.

8.4.1 Organisationsmodellens effekt på vissa kriterier som bör känneteckna eftergymnasial yrkesutbildning

Eftergymnasial yrkesutbildning som reguljär utbildningsform skulle under regionala kompetensråd genomföras inom ramen för värdorganisationer vars huvuduppgifter väsentligen skiljer sig från syften och mål med reguljär eftergymnasial yrkesutbildning. Frågan kan därför ställas om hur väl t.ex. nivå och examina kan vinna legitimitet med denna modell.

Tillgodoräknande underlättas inte på samma sätt som i högskolealternativet. I detta alternativ bör det, liksom i myndighetsalternativet, ställas krav på dokumentation som kan ligga till grund för tillgodoräknande. Det är också angeläget att mottagande institution även i detta fall ges uppgiften att pröva tillgodoräknande.

Utbildningsutbudet i detta alternativ kommer att tillgodose främst regionala behov utifrån rådande arbetsmarknadssituation. Det kan finnas en risk för att utbildningar som inte speglar aktuell

regional näringslivsstruktur, men där det föreligger ett nationellt behov, kan få svårigheter att etableras om inte planeringssamverkan över regiongränser genomförs.

Även i detta alternativ bör man se över huruvida varje regionalt kompetensråd skall ges ett uppdrag inom ramen för eftergymnasial yrkesutbildning eller om viss samordning bör ske regionvis.

8.4.2 Möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning

De regionala kompetensråden har sin hemvist i organisationer som har helt andra uppgifter och syften än att bedriva reguljär eftergymnasial yrkesutbildning. De regionala kompetensrådets olika huvudmannaskap minskar ytterligare möjligheterna till den sammanhållande identitet för utbildningsformen som projektgruppen bedömer vara av särskild vikt. De regionala kompetensråden har i dag inte myndighetsstatus vilket också minskar rådets handlingsutrymme. Det får därför anses som tveksamt om detta alternativ kan verka för en långsiktig utveckling av eftergymnasial yrkesutbildning.

8.4.3 Organisatorisk klarhet

Alternativet kan anses vara den modell som från organisatorisk synpunkt är mest komplicerad. Ett flertal värdorganisationer med egna mål och syften ger en oklar struktur. Ett problem är hur de regionala kompetensråden kommer att förhålla sig till sina värdorganisationer när det gäller t.ex. arbetsmarknadsutbildning om man samtidigt har ett direkt uppdrag från regeringen att administrera och samordna reguljär eftergymnasial yrkesutbildning. Dessutom bör

man beakta att de regionala kompetensråden ännu inte har hittat sina arbetsformer och att det därför är vanskligt att nu ta ställning till denna modell.

I de andra organisationsmodellerna finns en klarare anknytning till det reguljära utbildningsväsendet. I alternativet där utbildningsformen knyts till högskolan innebär detta också en anknytning till en tydlig och etablerad identitet. I det andra alternativet, då en särskild myndighet upprättas, skapas en egen identitet där myndigheten verkar sammanhållande. Om utbildningen administreras av regionala kompetensråd, kan identiteten komma att förknippas med värdorganisationernas ordinarie uppdrag, t.ex. arbetsmarknadsutbildning, i stället för en egen reguljär utbildningsform. En annan möjlig konsekvens blir att de eftergymnasiala yrkesutbildningarna kommer att förknippas med utbildningsanordnaren och dess status. Det innebär t.ex. att en utbildning som anordnas av en kommun kan komma att förknippas mer med komvux eller arbetsmarknadsutbildning än med eftergymnasial yrkesutbildning.

8.4.4 Förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande

Resursfördelning i denna modell med regionala kompetensråd innebär att en nationell planeringsfunktion tar fram underlag som ligger till grund för regeringens förslag och riksdagens beslut om ramar vad gäller översiktlig dimensionering och inriktning. Den regionala nivån, dvs. de regionala kompetensråden, har sedan att utifrån beviljade ramar uppgiften att planera, samordna, pröva och följa upp. Modellen får därför konsekvenser av administrativ och ekonomisk karaktär som innebär att råden bör tillförsäkras kansliresurser för att kunna handlägga ansökningar om genomförande av eftergymnasial yrkesutbildning.

I och med regionaliseringen finns det en risk för att den nationella överblicken går förlorad. Effektivitetsförluster kan då uppstå genom att utbildningar med samma inriktning i allt för stor utsträckning bedrivs parallellt i flera regioner.

9 Dimensionering och kostnader

9.1 Berörda utbildningar

För att göra en första bedömning av hur många utbildningsplatser som kan vara aktuella att inordna i den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen har projektgruppen översiktligt gått igenom det utbud av utbildningar som ingår i de utbildningsformer som är berörda av uppdraget.

När det gäller s.k. kompletterande utbildningar har en första preliminär bedömning av vilka som kan ingå i underlaget i första hand grundat sig på antagningskrav, grundläggande behörighet eller motsvarande, och i viss mån på utbildningens inriktning och längd (minst ett år). Urvalet omfattar utbildningar inom bl.a. reklam, marknadskommunikation, mode, handel, ekonomi, teknik och industri.

De utbildningar vid folkhögskolor som ingår i beräkningsunderlaget är de som av Folkbildningsrådet klassificeras som yrkesinriktade kurser på eftergymnasial/högskolenivå, exempelvis fritidsledarutbildning och utbildningar inom områdena information, data och ekonomi. I allmänhet är utbildningarna mellan ett till två år långa.

Projektet har uppgiften att bl.a. belysa gränsdragningen mellan reguljär eftergymnasial yrkesutbildning och arbetsmarknadsutbildning. När det gäller att bedöma det antal utbildningsplatser inom arbetsmarknadsutbildningen som kan vara aktuella, låter sig detta inte göras genom en översiktlig genomgång av olika utbildningar. Ett definitionsproblem är att ett ”utbildningspaket” inom arbetsmarknadsutbildning för en individ kan bestå av en kombination av studier från grundläggande nivå till motsvarande högskolenivå. Gränsdragningen är inte enbart beroende av på vilken nivå olika utbildningar befinner sig. Arbetsmarknadsutbildning är som tidigare nämnts en särskild arbetsmarknadspolitisk åtgärd där hänsyn tas till arbetsgivarens behov av utbildad arbetskraft samtidigt som individens behov av omskolning skall beaktas.

Mot bakgrund av det resonemang som förs i denna rapport om gränsdragningen mellan reguljär utbildning och arbetsmarknadsutbildning bedömer projektgruppen att det inte är möjligt att i denna

rapport göra en användbar och relevant uppskattning av hur stor andel av arbetsmarknadsutbildningen som skulle kunna övergå i reguljär eftergymnasial yrkesutbildning. Projektgruppen bedömer att ett inordnande för närvarande inte är möjligt och inte heller önskvärt. Volymberäkningar av viss arbetsmarknadsutbildning finns därför inte med i underlaget för förslag till dimensionering. Den reguljära utbildningen, i detta fall den eftergymnasiala yrkesutbildning, har till uppgift att i ett mera långsiktigt perspektiv förse arbetsmarknaden med utbildad arbetskraft. Individerna söker själva en utbildningsplats till skillnad från att, som inom arbetsmarknadsutbildningen, i samråd med arbetsförmedlingen tilldelas en utbildningsplats i form av en åtgärd. Arbetsmarknadsutbildningens perspektiv är mera kortsiktigt och målgruppen, de arbetslösa, är klart definierad. Däremot anser projektgruppen att det skall finnas möjlighet att inom arbetsmarknadsutbildning upphandla delar av eftergymnasial yrkesutbildning, precis som det är möjligt inom annan reguljär utbildning.

När det gäller kvalificerad yrkesutbildning, påbyggnadsutbildning inom den kommunala vuxenutbildningen och yrkesteknisk högskoleutbildning har vi antagit att samtliga utbildningsplatser kan vara aktuella för den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen.

9.2 Dimensionering

I tabell 1 återges den bedömning som projektgruppen gör om antalet utbildningsplatser som kan vara aktuella för den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen. Beskrivningen bygger på dagens dimensionering och kostnader för att bedriva yrkesutbildning inom respektive utbildningsform samt de studiestödskostnader som tillkommer.

Tabell 1: Utbildningar som projektet har att beakta och dagens kostnader

Utbildningsform	Helårsplatser	Platskostnad	Summa, mkr
KY	12 000	60 000	720
YTH	1 000	66 000	66
Påbyggnadsutbildning	8 520	30 000	256
Kompletterande utbildning	2 400	53 000	127
Folkbildning	2 700	40 000	108
Studiemedel		30 000	799
Summa	26 620		1 976

Anm: I 2000 års ekonomiska vårproposition avsätts medel på oförändrad nivå motsvarande 12 000 platser årligen i den kvalificerade yrkesutbildningen fram t.o.m. år 2003.

Beskrivningen innebär således inte någon expansion av berörda utbildningsformer och därmed inga utökade kostnader. I takt med att befintliga utbildningar inordnas i den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen är det tänkbart att finansiera det framtida systemet genom överföring av medel från befintliga anslag och statsbidrag.

Även om det inte är frågan om någon expansion av berörda utbildningsformer är det ändå troligt att vissa kostnader uppstår då utbildningar inordnas i den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen. Det kan finnas skäl att planera för att de utbildningar som berörs behöver genomgå vissa strukturella förändringar. Hänsyn bör därför tas till ökade kostnader för eventuell omställning och omstrukturering av utbildningar som kommer att ingå i den nya utbildningsformen.

Projektgruppen har därför utgått från genomsnittskostnaden för en utbildningsplats i kvalificerad yrkesutbildning med undantag för YTH som redan i dagsläget har en högre genomsnittlig kostnad per plats.

Tabell 2: Kostnadsökning vid omställning/omstrukturering

Utbildnings-	Platser	Plats-	Skillnad	Summa,
--------------	---------	--------	----------	--------

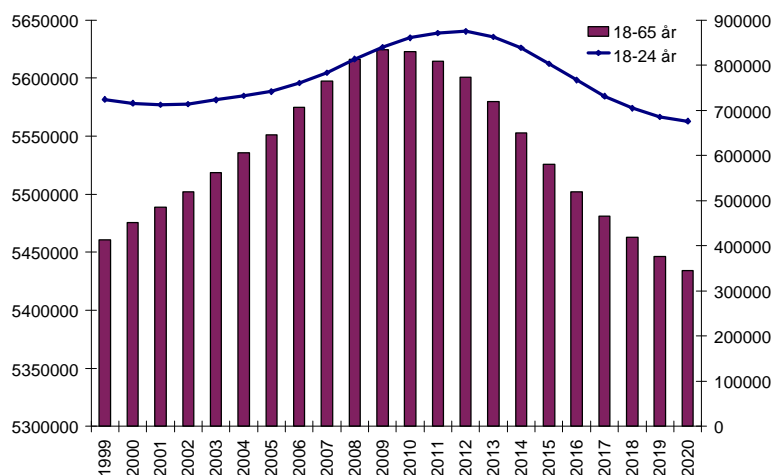
form		kostnad	mot KY	mkr
KY	12 000	60 000	-	-
YTH	1 000	66 000	-	-
Påbyggnads- utbildning	8 520	30 000	30 000	256
Kompletterande skolor	2 400	53 000	7 000	17
Folkbildning	2 700	40 000	20 000	54
Kostnadsökning				326

Dessa kostnadsökningar beräknas till 326 mkr. Beloppet bör därför läggas till den ovan framräknade totalkostnaden i tabell 1 och ger då en total kostnad på 2 302 mkr.

9.3 Rekryteringsunderlag

Projektgruppen har i ett tidigare kapitel diskuterat den demografiska utvecklingen och berört problematiken med en åldrande befolkning. Diagram 1 visar den prognostiserade befolkningsutvecklingen mellan åren 1999 och 2020. Med hjälp av staplarna kan vi följa befolkningens mängd för åldersgruppen 18–65 år men vi har också valt att särredovisa den yngre åldersgruppen 18–24 år som illustreras med den punktade linjen och avläses mot höger axel i diagrammet.

Diagram 1: Befolkningsutveckling år 1999-2020



Vi kan konstatera att befolkningen ökar kontinuerligt fram till och med år 2009 för att därefter åter minska. Ungdomsgruppen är som minst år 2001 men ökar sedan fram till år 2012. Den demografiska utvecklingen mellan åren 1999 och 2003 innebär en ökande total befolkning men samtidigt en något minskad andel ungdomar jämfört med periodens början.

Hur stor andel av en årskull kommer då att studera inom den eftergymnasiala yrkesutbildningen om vi utgår från den gjorda bedömningen på 26 620 platser? Eftersom antalet studerande varierar med åldern har vi valt att redovisa i tre olika åldersintervall. Vi har här antagit att åldersfördelningen bland de studerande följer nuvarande fördelning inom den kvalificerade yrkesutbildningen, som framgår av tabell 3.

Tabell 3: Åldersfördelning inom KY år 1998, procent

Åldersintervall	18-24 år	25-34 år	35-65 år
Andel	51%	34%	15%

Källa: Utbildningsstatistisk årsbok 1999

Av tabell 4 framgår andelen studerande i den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen fördelat på tre olika åldersgrupper. Den

beräknade dimensioneringen innebär att andelen ungdomar (18-24 år) av en genomsnittlig årskull uppgår till 6,6 procent år 2003, vilket motsvarar ungefär 6 818 elever. Antalet studieplatser är konstant över tidsperioden och de skillnader som redovisas kan hänföras till årskullarnas olika storlek och beror således endast på demografiska förändringar.

Tabell 4: Andel i eftergymnasial yrkesutbildning per åldersgrupp vid 26 620 årsstudieplatser, beräknad på genomsnittlig årskull (inom parentes)

År/ålder	18-24 år	25-34 år	35-65 år
1999	6,6 % (103 500)	3,7 % (123 400)	1,8 % (113 000)
2002	6,7 % (102 000)	3,9 % (116 100)	1,7 % (117 000)
2003	6,6 % (103 300)	4,0 % (114 000)	1,7 % (117 900)

Anm: För att kunna beräkna andelen har vi antagit att hälften av de studerande är förstaårsstudenter eftersom utbildningen i regel är två år lång.

Hur den faktiska efterfrågan på utbildningsplatser kommer att se ut i framtiden beror på flera faktorer. Konjunkturen spelar givetvis stor roll för människors incitament till utbildning. Det är också möjligt att en ny eftergymnasial yrkesutbildning i sig genererar en högre efterfrågan. Det kan exempelvis tänkas att personer med examen från gymnasieskolans yrkesförberedande program som inte tänkt läsa vidare ser nya möjligheter i den nya utbildningsformen. En annan tänkbar utveckling är att fler utbildningsanordnare ser möjligheter med den nya utbildningsformen och att antalet aktörer därmed ökar. Detta bör på sikt stimulera mångfalden och bredda utbudet av utbildningar. Projektgruppen gör bedömningen att det är vanskligt att i detta tidiga skede förutse hur volymerna för denna utbildning kommer att utvecklas och därmed föreslå en expansion. Sådana bedömningar måste göras fortlöpande med hänsyn till andra utbildningssatsningar och blir därigenom politiska avvägningar.

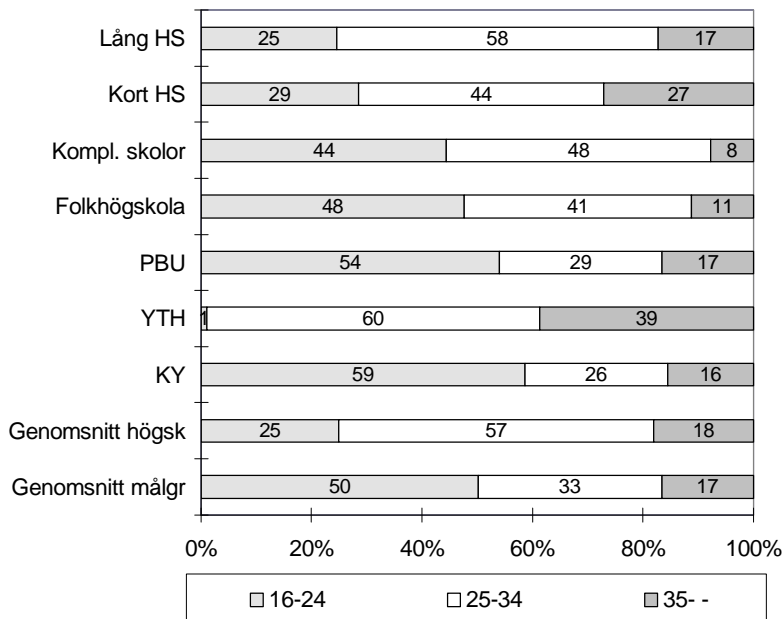
En allt äldre befolkning och nya teknologiska förändringar kommer med all sannolikhet att ställa nya krav på utbildning, särskilt yrkesutbildning. Förmågan att tillgodose behov av omskolning

och vidareutbildning kommer att bli allt viktigare för att kunna möta både individers och arbetsmarknadens behov av kompetens. Det är också sannolikt att kraven från arbetsmarknaden växer när det gäller anställdas möjlighet till kompetensutveckling i form av delutbildningar. Alla dessa tendenser kommer att påverka efterfrågan på utbildningsplatser inom den eftergymnasiala yrkesutbildningen.

9.4 Jämförelser mellan olika utbildningar

Med hjälp av en sammanställning från SCB över examinerade år 1997 kan vi göra jämförelser mellan de olika utbildningarna som beräknas ingå i det framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen, målgruppen och med utbildningar inom högskolan. När vi studerar åldersfördelningen i de olika utbildningsformerna i diagram 2 kan vi utläsa vissa skillnader. Det är tydligt att andelen utexaminerade från högskolan är lägre i det lägsta åldersintervallet jämfört med de som gått någon av de andra utbildningarna, med undantag för YTH vilket är naturligt med tanke på antagningskraven.

Diagram 2: Åldersfördelning bland examinerade i olika utbildningsformer



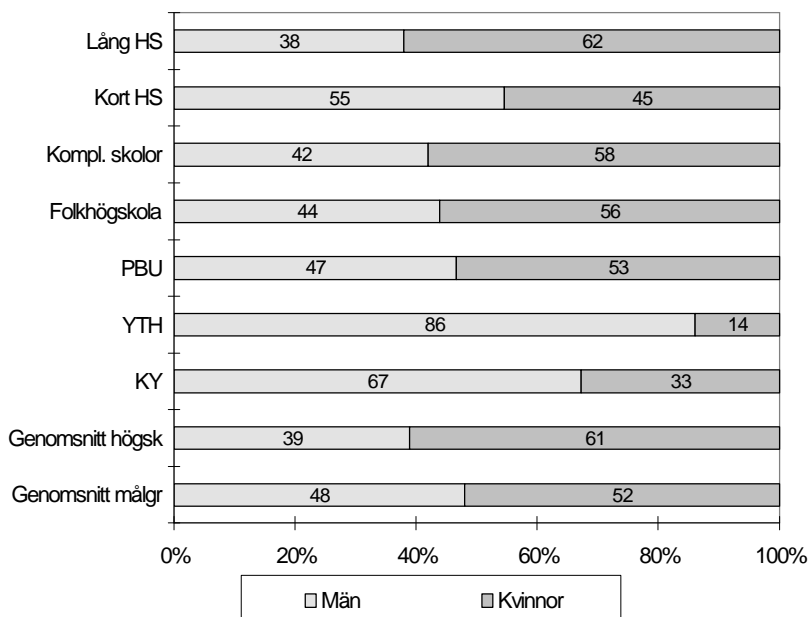
Anm: Att åldersfördelningen för KY som redovisas i diagrammet inte överensstämmer med den indelning som presenteras i tabell 3 beror på att det är andel antagna som presenteras i tabell 3 och andelen examinerade som presenteras i detta diagram. Eftersom försöksverksamheten startade 1996 uppgår antalet examinerade endast till 58 personer år 1997. HS=högskoleutbildning och PBU=påbyggnadsutbildning.

Vi kan konstatera att i genomsnitt har 50 procent av de studerande i någon av de utbildningsformer som ingår i målgruppen för den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen examinerats före 25 års ålder. Motsvarande siffra för studerande på högskolan är 25 procent. Här märks dock viss skillnad mellan kortare och längre högskoleutbildningar och utbildningens längd har givetvis en avgörande betydelse i sammanhanget.

Som vi nämnt tidigare i rapporten är det sannolikt att allt fler kommer att känna ett behov av vidareutbildning i framtiden. Det är då troligt att kortare yrkesutbildning kommer att efterfrågas i hög utsträckning eftersom avkastningen kan bli relativt hög för personen

i fråga i förhållande till utbildningstiden. När efterfrågan bland personer i de övre åldersintervallen ökar, kommer det att ställa nya krav på dimensionering. Det är viktigt att systemet kan tillgodose de samlade behoven av initial utbildning, vidareutbildning och möjlighet till omskolning. En annan aspekt som är intressant att studera är hur jämn rekryteringen är med avseende på kön. Av diagram 3 framgår hur många kvinnor respektive män som utexaminerades 1997. Det finns tydliga variationer mellan olika utbildningar och sammantaget för målgruppen är andelen kvinnor större.

Diagram 3: Könsfördelning i olika utbildningsformer



Genomsnittet för målgruppen är relativt könsneutralt men som framgår av diagrammet är variationerna mellan olika utbildningar tydliga. Särskilt utmärkande är YTH där 86 procent av de examinerade är män. Ett annat faktum är att det ryms många olika utbild-

ningar inom respektive utbildningsform. Det är fortfarande tydligt att kvinnor och män rekryteras till olika utbildningsinriktningar.

För att svara på frågan om det finns någon skillnad i social snedrekrytering mellan de olika utbildningarna har vi i tabell 5 redovisat de personer som examinerades 1997 från någon av de utbildningar som ingår i målgruppen samt från högskoleutbildning kortare respektive längre än tre år. Föräldrarnas utbildningsnivå är ett mått som brukar användas för att mäta social snedrekrytering. Det naturliga vore att relatera den studerande till den av föräldrarna som har uppnått högst utbildningsnivå. Eftersom vi inte har tillgång till denna uppgift i vårt material har vi valt att använda faderns utbildningsnivå för att få en bild av de studerandes sociala bakgrund.

Tabell 5: Examinerade 1997 och faderns utbildningsnivå, procent

Utb/Faders utb	Förgymn utb	Gymn utb	Eftergymn utb (inkl. forsk.)
Lång HS	19	31	50
Kort HS	22	35	44
Kompl skolor	17	43	40
Folkhögskola	30	39	31
PBU	29	49	22
YTH	33	30	37
KY	26	35	39

Vi kan konstatera att det finns skillnader i social bakgrund mellan studerande i olika skolformer. Bland personer som examinerats från längre högskoleutbildning är det hela 50 procent som har fäder med eftergymnasial utbildning och endast 19 procent som har fäder med lägre utbildning än gymnasium. Bland de kortare utbildningarna kan en jämnare social rekrytering noteras.

10 Förslag till organisation och fortsatt genomförande

10.1 En ny yrkesutbildningsmyndighet

Projektgruppens förslag: En särskild myndighet för eftergymnasial yrkesutbildning skall inrättas med uppgift att ansvara för planering, administration och övergripande information samt dokumentation och uppföljning av eftergymnasial yrkesutbildning.

I kapitel 8 har gruppen analyserat tre olika alternativa organisationsmodeller genom en bedömning av deras effekt på de föreslagna kriterierna, vilka enligt projektgruppen bör känneteckna den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen. Vidare har projektgruppen bedömt de olika organisationsmodellernas möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning, som bidrar till att utbildningsformen får organisatorisk klarhet och som har förmåga att tillgodose krav på rationellt resursutnyttjande.

Ett av de främsta argumenten för projektgruppens val av organisatorisk hemvist för den eftergymnasiala yrkesutbildningen är organisationsmodellens möjligheter att utveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning. Vid etablerandet av en ny utbildningsform är det enligt projektgruppens uppfattning av stor vikt med en samordning på nationell nivå. Detta uppnås bäst genom en myndighet som har ett övergripande ansvar för utbildningsformen och till uppgift att utveckla dess identitet. Projektgruppen gör bedömningen att en sprid-

ning av berörda utbildningar på yrkesnämnder vid olika högskolor kommer att motverka utbildningsformens förmåga till enhetlig utveckling. Den utbildningsvolym som inledningsvis kommer i fråga kan få svårt att hävda sig gentemot högskolans normala utbud.

Projektgruppen gör vidare bedömningen att upprättandet av en särskild myndighet är den organisationsform som bäst bidrar till organisatorisk klarhet. I modellen med yrkesnämnder i högskolan tar projektgruppen sin utgångspunkt i att nämnderna tillskapas för att säkerställa utbildningsformens särarter. Yrkesnämnderna bör alltså ha ett säkerställt oberoende och beslutsrätt, vilket gör yrkesnämndernas ställning i förhållande till högskolans styrelse oklar.

Projektgruppen gör också bedömningen att upprättandet av en särskild myndighet bäst tillgodoser kravet på ett rationellt resursutnyttjande. Det är enligt projektgruppens bedömning angeläget att undvika uppbyggnad av en mängd regionala kanslifunktioner för administration av utbildningsformen som skapar merkostnader. I en centraliserad modell ges bättre möjligheter att undvika att likartad utbildning genomförs på för många platser i landet. Effektivitetsförluster genom att parallella utbildningar bedrivs i för stor omfattning kan i större utsträckning undvikas.

Alternativet med regionala kompetensråd bedöms av projektgruppen vara det minst lämpliga med hänsyn till skilda värdorganisationer med olika uppdrag och syften, brist på nationellt perspektiv och avsaknad av myndighetsstatus. Då råden nyligen införts gör projektgruppen bedömningen att råden saknar den organisatoriska mognad och tyngd som krävs vid inrättande av en ny utbildningsform.

I den nya myndighetens ansvar för planering ligger att utifrån givna förutsättningar prioritera och fördela anslagna medel för genomförande av eftergymnasiala yrkesutbildningar. En övergripande administration bör enligt projektgruppens mening innefatta handläggning av ansökningar från olika utbildningsanordnare. Myndigheten bör därför bemyndigas av regeringen att fatta beslut om statsbidrag inom en av statsmakterna fastställd ram, examensrätter och studiestödsberättigande. Därutöver bör myndigheten ges ansvar för dokumentation av genomförd eftergymnasial yrkesutbildning. Do-

kumentationen bör tillgodose förvaltningsrättsliga krav och kunna ligga till grund för uppföljning av mål och resultat. Myndigheten bör upprätta en struktur för informationshantering såväl internt som externt i syfte att marknadsföra utbildningsformen och informera om de enskilda utbildningarna. Att göra den eftergymnasiala yrkesutbildningen känd och erkänd är ett viktigt led i en kedja av åtgärder för att ge utbildningsformen legitimitet. En klar, tydlig och väl känd identitet är enligt projektgruppens uppfattning en förutsättning för att den framtida eftergymnasiala yrkesutbildningen skall bli en framgångsrik satsning. Myndigheten bör slutligen ha ett ansvar för att utforma och svara för en strategi för utveckling av utbildningsformen.

10.2 Utbildningsformens namn

Projektgruppen har diskuterat namnförslag på den i rapporten föreslagna eftergymnasiala yrkesutbildningen. Bland de namnförslag som hittills nämnts finns eftergymnasial yrkesutbildning, kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning, kvalificerad yrkesutbildning och yrkeshögskolan. Samtliga namn har figurerat i tidigare utredningar och har alla för- och nackdelar. Projektgruppen har valt eftergymnasial yrkesutbildning enbart som ett arbetsnamn i rapporten.

Eftergymnasial yrkesutbildning respektive kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning har av gruppen bedömts vara mindre önskvärda benämningar på den nya utbildningsformen. Benämningen eftergymnasial yrkesutbildning säger för litet om utbildningsformen. Benämningen kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning är för lång och svåruttalad. Ingen av dessa benämningar ger enligt projektgruppen en önskvärd association.

Namnet yrkeshögskola kan ge en signal om att det handlar om högskoleutbildning. Sådan utbildning regleras i högskolelag och högskoleförordning vilket denna utbildningsform ej föreslås göra. Det finns emellertid exempel på att begreppet högskola används i kombination med andra ord såsom polis och försvar, utan att dessa utbildningar regleras i högskolelagen (1992:1434) och högskoleför-

ordningen (1993:100) eller lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina och finns upptagna i förordningen (1993:956) om tillstånd att utfärda vissa examina. Det finns ingen författningstext som reglerar användandet av ordet högskola i kombination med något annat ord. Fördelen med ett namnval som yrkeshögskola är att det av många upplevs som tilltalande och ger associationer till något enhetligt som är av hög kvalitet. Nackdelen kan bli att namnet i stället skapar en oklarhet om vad utbildningsformen står för.

Ett annat alternativ som diskuterats är benämningen Kvalificerad yrkesutbildning. Namnet används i försöksverksamheten med viss kvalificerad yrkesutbildning. Namnet har fått genomslag och är allmänt känt. Nackdelen med detta namn är kanske framför allt att ordet kvalificerad kan ge olika associationer och bl.a. inte ger en tydlig vägledning om utbildningens nivå.

Projektgruppen avstår från att lämna namnförslag både för den föreslagna utbildningsformen och myndigheten. Frågan överlämnas till fortsatt beredning inför ett framtida ställningstagande.

10.3 Inordnande av berörda utbildningar

Projektgruppens förslag: Inordnandet av berörda utbildningar i den nya utbildningsformen skall genomföras successivt under en övergångsperiod. Inrättandet och uppbyggnaden av en ny utbildningsform som inrymmer eftergymnasial yrkesutbildning vid sidan av högskolan skall hanteras av en organisationskommitté.

I uppdraget framhålls att den eftergymnasiala utbildningsnivån uppvisar en splittrad bild med många olika huvudmän och olika utbildningar som styrs av olika regelverk och har varierad anknytning till arbetslivets behov. Detta tillför ytterligare en dimension till projektgruppens uppdrag, nämligen att beakta möjligheterna att samlat, var för sig eller i olika grupperingar inordna de utbildningar som berörs av uppdraget.

Syftet med den nya eftergymnasiala yrkesutbildningen bör också vara att ta tillvara utbildningskapacitet i samhället för att skapa en

utbildning som utformas i nära samverkan med arbetslivet och svarar mot arbetslivets behov. Steg ett är att skapa en sådan utbildningsform som regleras med särskild lagstiftning. Att sedan inordna berörda utbildningar i den nya utbildningsformen får bli en mera långsiktig ambition med tid för mognad och omställning. I detta nästa steg kan berörda utbildningar successivt införlivas i utbildningsformen. Detta kan ske dels genom att utbildningsanordnare själva ansöker om att få tillträde till utbildningsformen för utbildningar som i dag regleras inom andra regelverk, dels genom politiska beslut om överföring av vissa utbildningar eller en hel utbildningsform. Under en övergångsperiod bör en incitamentsstruktur skapas som främjar övergång till eftergymnasial yrkesutbildning. Detta kan t.ex. innebära att en resursväxlingsmodell utformas gynnsamt för den utbildning som flyttas från en annan utbildningsform.

Att möta behovet av eftergymnasial yrkesutbildning bör enligt projektgruppen inledningsvis ges högre prioritet än att tillhandahålla en komplett lösning för att inordna all utbildning som kan betraktas som eftergymnasial yrkesutbildning i en samlad administrativ struktur. Projektgruppen gör bedömningen att frågan om hur eftergymnasial yrkesutbildning skall introduceras i det reguljära utbildningssystemet är så komplex och svåröverskådlig att ett successivt inordnande är att föredra. Det är ändå troligt att ett antal av de berörda utbildningarna inte kommer att föras över, ges tillträde eller önska tillträde till eftergymnasial yrkesutbildning. Sådana utbildningar stannar kvar i sina ursprungliga utbildningsformer i avvaktan på ett framtida ställningstagande. Projektgruppen bedömer att utbildningarna på sikt kan komma att administreras inom ramen för den föreslagna myndighetens verksamhet, även om de inte ingår i den föreslagna eftergymnasiala yrkesutbildningen. En sådan lösning skulle främja en samordnad infrastruktur för livslångt lärande och möta kraven på effektivt resursutnyttjande. Myndigheten skulle i detta avseende på sikt kunna ges ett utökat uppdrag.

De olika berörda utbildningarna har i nuläget väldigt skilda förutsättningar för att leva upp till de kvalitets- och nivåkrav som projektgruppen anser nödvändiga för att bibehålla och vidareutveckla en ny utbildningsform som bygger på försöksverksamheten med viss

kvalificerad yrkesutbildning. Utbildningar som lever upp till givna kvalitets- och nivåkrav och där utbildningsanordnaren väljer att söka sig till den nya utbildningsformen, bör inte hindras av spärrar i och mellan regelverk och administrativa lösningar. Inordnande av olika befintliga utbildningar i den nya strukturen ger effekter på andra håll i utbildningsväsendet som en organisationskommitté kan ges i uppdrag att hantera.

En organisationskommitté bör därför tillsättas för att förbereda inrättandet av eftergymnasial yrkesutbildning i enlighet med de förslag som projektgruppen lämnar i denna rapport. Kommitténs primära uppgift bör vara att förbereda organisationen av den särskilda myndighet som föreslås få det övergripande ansvaret för den eftergymnasiala yrkesutbildningen.

Utbildningsformen bör kunna införas från och med den 1 januari år 2002.

Bilaga

Författningsförslag

Förslag till lag om eftergymnasial yrkesutbildning

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I denna lag ges bestämmelser om eftergymnasial yrkesutbildning.

2 § Utbildningen kan anordnas av statliga universitet och högskolor, kommuner, landsting och enskilda fysiska eller juridiska personer (enskilda utbildningsanordnare).

Utbildningsanordnarna får anordna utbildningen själva eller i samverkan med andra.

3 § Utbildningen anordnas med statsbidrag eller särskilda medel, som fördelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer efter ansökan.

4 § Utbildningen skall bygga på kunskaper från gymnasieskolans nationella eller specialutformade program eller motsvarande kunskaper.

Utbildningen skall vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt avpassas så att en hög kvalitet nås.

5 § Utbildningen skall,

1. ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i ett modernt organiserat arbetsliv,

2. präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering,

3. utvecklas och bedrivs i samverkan mellan arbetsliv och utbildningsanordnare, och

4. bidra till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

6 § I utbildningen skall användas lärare som har kompetens för den undervisning de skall bedriva.

7 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriver vilka examina som får avläggas inom utbildningen.

8 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att utbildningsanordnare får utfärda utbildningsbevis och examensbevis efter genomförd utbildning.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen föreskriver får meddela föreskrifter om organisationen av utbildningen hos utbildningsanordnare och om deras befattning i övrigt med utbildningen.

10 § Regeringen får meddela föreskrifter om att en studerande tills vidare skall avskiljas från utbildningen i fall då den studerande

1. lider av psykisk störning,
2. missbrukar alkohol eller narkotika, eller
3. har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet.

Som ytterligare förutsättning för ett avskiljande gäller att det, till följd av något sådant förhållande som avses i första stycket 1–3, bedöms föreligga en påtaglig risk att den studerande kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen.

11 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om verksamheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002, då lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall upphöra att gälla.